
L'evolució del pensament criminològic

PID_00247555

Núria Torres Rosell
Irene Montiel Juan

Temps mínim de dedicació recomanat: 4 hores

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. La rellevància de la teoria per a la ciència criminològica	7
2. Els paradigmes criminològics	9
3. L'etapa precientífica de la criminologia	10
3.1. L'enfocament clàssic	10
3.2. Les primeres orientacions empíriques	11
4. Els inicis en l'etapa científica de la criminologia	13
4.1. La <i>scuola positiva</i>	13
4.2. La recepció del positivisme criminològic a Espanya	15
5. La criminologia contemporània	16
5.1. La criminologia neoclàssica	16
5.1.1. Les teories de la dissuasió	16
5.1.2. La teoria de l'elecció racional	18
5.2. El renaixement de les variables biològiques	20
5.3. Enfocaments psicològics en la criminologia contemporània	24
5.3.1. Models psicologicistes	25
5.3.2. La psiquiatria	25
5.3.3. La psicoanàlisi	26
5.4. Els models sociològics	27
5.4.1. L'escola de Chicago	27
5.4.2. Teories estructural-funcionalistes	28
5.4.3. Les teories de l'aprenentatge social	29
5.4.4. Teories subculturals	31
5.4.5. Teoria de la desigualtat d'oportunitats	32
5.4.6. Les teories de la frustració	32
5.4.7. Teories del control social	33
5.5. Les teories de la criminalització o del conflicte social	34
5.5.1. El <i>labeling approach</i>	35
5.5.2. La criminologia crítica	36
5.6. Les teories integradores	36
Resum	44
Exercicis d'autoavaluació	45

Solucionari	47
Glossari	48
Bibliografia	49

Introducció

Aquest mòdul didàctic es dedica a sistematitzar i revisar les diferents teories que des de les més diverses perspectives han contribuït a explicar el perquè de la criminalitat.

L'exposició parteix de la base dels tres grans paradigmes existents en la criminologia: el paradigma clàssic del lliure albir, el paradigma científic i el paradigma del conflicte social. Cadascun d'ells dóna lloc a un seguit de teories i d'interpretacions sobre l'etiologia del delictes i sobre els mecanismes que la societat i la política criminal haurien de desenvolupar per a procurar disminuir la criminalitat.

El mòdul dedica una atenció especial a les propostes recents de l'escola clàssica i neoclàssica i a les teories formulades a partir de l'observació i l'anàlisi de la realitat, ja sigui centrant el focus d'interès en variables biològiques, psicològiques o socials. També es ressegueixen els postulats de les teories del conflicte social i finalment, les teories integradores.

En definitiva, la revisió de les diverses aproximacions al fenomen criminal es fa, en aquests materials docents, tant des de la perspectiva històrica o cronològica, com atenent a la perspectiva concreta des de la qual s'aborda l'estudi de la criminalitat. Aquesta opció permet observar com les diverses teories s'enriqueixen les unes a les altres, cosa que garanteix l'evolució del coneixement sobre la delinqüència.

Objectius

Els objectius que haureu d'haver assolit una vegada treballats els continguts d'aquest mòdul són:

- 1.** Conèixer el sentit de la formulació de teories en l'evolució del pensament criminològic i en l'estudi de l'etiologia de la criminalitat.
- 2.** Distingir el contingut dels tres paradigmes fonamentals de la criminologia i entendre les diferències conceptuals i metodològiques que els defineixen.
- 3.** Comprendre les aportacions principals de l'escola clàssica i els motius pels quals les seves aportacions s'han consolidat en els sistemes penals d'arreu.
- 4.** Conèixer les formulacions més noves de la teoria neoclàssica.
- 5.** Comprendre les principals aportacions de les teories científiques de caire biològic, psicològic i sociològic al coneixement de l'etiologia delictiva.
- 6.** Conèixer les aportacions principals de les teories del conflicte i les diferències existents amb les altres teories de caràcter sociològic.
- 7.** Comprendre l'evolució seguida per totes aquestes teories, des del punt de vista històric, i apreciar l'estat actual del desenvolupament del pensament criminològic amb les teories integradores.

1. La rellevància de la teoria per a la ciència criminològica

En la definició adoptada per Garrido, Redondo i Stangeland (1999), entenem que una *teoria* o un *model teòric* és un conjunt més o menys explícit d'hipòtesis o proposicions dirigides a explicar un fenomen natural per mitjà de la seva relació amb un altre o altres fenòmens naturals. En altres paraules, les teories expliquen un fenomen analitzant-ne les causes, les relacions amb altres fenòmens pròxims i les seves evolucions o els cicles periòdics. Una teoria, d'una banda, integra i resumeix els principals coneixements acumulats en una matèria i, de l'altra, funciona com a guia, marca pautes per a la investigació futura. Una teoria ha de tenir consistència lògica i a més ha de poder ser verificable d'una manera empírica.

Les teories criminològiques pretenen explicar el delicte, indagant en els motius pels quals els ésser humans s'associen en comunitat i alguns d'ells trenquen la convivència mitjançant el delicte. Es tracta, doncs, de teories que es preocupen per les causes del delicte.

La teoria criminològica té una vocació etiològica clara i intenta respondre a preguntes com, per exemple:

- Per què algunes persones delinqueixen?
- Per què algunes persones delinqueixen més que d'altres?
- Per què existeix una determinada taxa de delinqüència en una societat?
- O bé, per què aquesta taxa varia?

La major part de teories criminològiques constitueix explicacions més o menys àmplies i precises que aspiren a proposar hipòtesis clares i coherents que puguin ser sotmeses a intents de refutació i superar-los amb èxit. Tanmateix, de vegades ens trobem davant de meres aproximacions a l'explicació del delicte, que només es poden considerar teories en un sentit molt dèbil, perquè només es refereixen a una petita part dels factors que influeixen en el fenomen delictiu si bé no n'ofereixen una explicació completa.

D'altra banda, alguns autors han anat més enllà de la finalitat d'analitzar les causes del delicte, i han formulat també propostes per intentar solucionar el problema delictiu a partir de la imposició de càstigs o mitjançant mesures socials i educatives amb la finalitat de prevenir la delinqüència. I encara hem d'assenyalar que de vegades la teoria es formula a partir d'una hipòtesi més restringida, com podria ser la d'indagar les causes de certs tipus de conducta delictiva en particular, com, per exemple, la delinqüència sexual, la delin-

qüència marginal contra la propietat, o bé la delinqüència de coll blanc. La diferent perspectiva des de la qual s'abordin cadascun d'aquests problemes científics donarà lloc a respostes o explicacions variades, i de vegades, fins i tot, divergents entre elles. També la interdisciplinarietat que està present en l'estudi criminològic contribueix a aquestes divergències, ja que cada investigador enfoca el problema des de la base acadèmica que li és pròpia (juristes, sociòlegs, psicòlegs, metges, antropòlegs, economistes, periodistes, educadors i treballadors socials). Investigadors, tots ells, amb la seva pròpia ideologia i amb la seva visió particular sobre les maneres d'abordar el problema de la criminalitat.

En darrer terme, l'alt nivell d'especialització que requereix avui la ciència també s'observa en la criminologia, en què els estudis es dirigeixen necessàriament a aspectes particulars de la complexa realitat criminològica. Per aquest motiu, en la criminologia trobem una àmplia diversitat teòrica, que es nodreix de perspectives i d'interessos molt diferents, cosa que comporta, de vegades, una incomprensió recíproca entre unes teories i les altres.

En definitiva, els paradigmes i les teories criminològiques són productes socials del temps en el qual van ser formulats, de manera que reflecteixen les inquietuds i els problemes socials existents en un moment determinat, i també les solucions que es consideren més factibles i efectives per a solucionar-los.

2. Els paradigmes criminològics

En la criminologia disposem d'un ampli acord sobre l'existència de tres paradigmes fonamentals amb relació a quin ha de ser l'objecte principal d'anàlisi criminològica i quina és la perspectiva més adequada per al seu estudi.

Creences prèvies als paradigmes criminològics

Assenyalen Garrido, Redondo i Stangeland (1999) que els paradigmes criminològics comporten, en cada cas, un conjunt d'assumpcions prèvies i de creences sobre el funcionament de la societat, en general, i de la delinqüència, en particular. Redondo i Garrido (2013) assenyalen tres paradigmes teòrics segons l'objecte i l'enfocament d'estudi.

1) El **paradigma del lliure albir i del càstig** atribueix a les persones la capacitat i la llibertat per a decidir si cometre o no delictes. L'objectiu bàsic de l'anàlisi criminològica consisteix en la indagació dels mètodes més efectius per a dissuadir els ciutadans de la delinqüència. La seva dimensió aplicada fonamental ha estat l'establiment de penes per a aquells que infringeixen la llei. En conseqüència, aquest paradigma és rellevant en les polítiques criminals de tots els països.

2) El **paradigma científic** té com a punt de partida el determinisme científic, que reconeix l'existència de factors individuals i socials vinculats a l'aparició de la conducta delictiva. L'objectiu bàsic de la criminologia és la investigació dels factors que es troben en la base de la delinqüència. Aquesta perspectiva ha dominat la major part de les investigacions criminològiques, i les seves propostes aplicades es dirigeixen a aprofundir, mitjançant la investigació empírica, en el coneixement de les causes i els factors determinants de la delinqüència per a, d'aquesta manera, poder-los controlar d'una manera eficaç.

3) El **paradigma del conflicte social** té per objectiu analitzar els mecanismes socials i simbòlics que fan que es defineixin certes conductes com a delictives i certs individus com a delinqüents. La seva proposta aplicada fonamental suggereix la necessitat d'eradicar, mitjançant les reformes socials, econòmiques i legals oportunes, els mecanismes creadors de delinqüència i de marginació i redefinir d'aquesta manera el fenomen criminal. Tot i que aquestes teories han tingut des de la dècada de 1970 una influència notable en el pensament criminològic, les dificultats que deriven de la mateixa magnitud de les seves propostes de canvi social, ha provocat que la repercussió en el terreny de la pràctica hagi estat molt limitada.

3. L'etapa precientífica de la criminologia

L'últim terç del segle XIX marca els orígens de la criminologia com a ciència.

La criminologia, com a disciplina científica de base empírica, sorgeix quan l'anomenada *escuela positiva italiana (scuola positiva)* generalitza el mètode d'investigació empíricoinductiu, que dóna lloc al positivisme criminològic.

La *scuola positiva* representa el pas de l'especulació, la deducció i el pensament abstracte i deductiu a l'observació, la inducció i el mètode positiu. Tanmateix, l'interès per l'estudi del delictes i la delinqüència el trobem ja amb anterioritat. En efecte, abans de la publicació de la famosa obra de Lombroso *L'uomo delinquente* (1876), que se sol citar com a punt de partida de la criminologia empírica moderna, ja s'havien formulat nombroses teories de la criminalitat.

L'anomenada *etapa precientífica* de la criminologia és integrada per dos enfocaments clarament diferenciats, per raó del mètode emprat:

- D'una banda, l'enfocament clàssic, producte de les idees de la Il·lustració, dels reformadors i del dret penal clàssic, que és un model que recorre al mètode abstracte i deductiu.
- De l'altra, un enfocament empíric incipient, en el marc del qual especialistes de les més diverses procedències duen a terme algunes investigacions, sovint parcials i fragmentàries, emprant l'anàlisi, l'observació i la inducció.

3.1. L'enfocament clàssic

La criminologia clàssica constitueix la manifestació més clara del paradigma del lliure albir i el càstig. L'escola clàssica, iniciada per l'italià Cesare Beccaria (1738-1794) i el britànic Jeremy Bentham (1748-1832), va assumir el llegat liberal, racionalista i humanista de la Il·lustració.

L'escola clàssica concep el crim com un fet individual, aïllat, com a simple infracció de la llei. Allò que dóna sentit al delictes és la contradicció amb la norma jurídica, sense que sigui necessària la referència a la personalitat de l'autor ni a la seva realitat ni al seu entorn. El que és decisiu és, en definitiva, el fet, i no pas l'autor.

Lectura recomanada

L'obra principal del marquès de Beccaria, Cesare Bonesana, *Dei delitti e delle pene* (1764), va néixer com una proposta revolucionària en contra de l'arbitrarietat, la il·legalitat i els abusos del poder que caracteritzaven la justícia de l'època. Els postulats de l'obra van tenir una gran influència en el pensament penal del seu temps i mantenen avui encara tota la seva vigència.

Jeremy Bentham

Jeremy Bentham és un dels grans filòsofs de l'utilitarisme i el primer que escriu amb detall sobre els fins de la pena. Bentham defensa que la finalitat de la norma penal i de la pena és prevenir la comissió de delictes si bé posa un èmfasi especial en la necessitat de proporcionalitat entre el delicte i la pena.

Els autors emmarcats en aquesta escola consideren que tots els éssers humans tenen prou capacitats per a decidir sobre els seus actes, de tal manera que quan algú comet un delicte això es deu als beneficis que espera obtenir del delicte. Aquests beneficis responen, essencialment, a la satisfacció de plaers i a l'evitació del dolor (principi d'utilitat del comportament). Consegüentment, la finalitat principal de la justícia penal és compensar o contrarestar mitjançant un càstig els beneficis que el delinqüent espera obtenir del delicte (concepció utilitària del càstig). Associant al delicte mals majors que els béns que produeix s'espera que els ciutadans no delinqueixin, i que els que ja han delinquit, no repeteixin la seva acció.

Cal dir que l'escola clàssica ha estat el fonament dels sistemes juridicopenals moderns aplicats en tot el món. Tanmateix, els seus plantejaments, si més no en aquestes versions inicials, han estat objecte d'àmplies discussions. El principal argument de controvèrsia rau en la premissa iusnaturalista de la qual parteix l'escola clàssica, que condueix a considerar l'origen de l'acte delictiu com una decisió lliure de l'autor. No ofereix, en aquest sentit, una explicació etiològica del delicte i prescindeix de l'examen del delinqüent i del seu medi o entorn social, com si el delicte es pogués concebre com una abstracció jurídica i formal. Aquesta posició de partida va impedir als autors oferir als poders públics un programa politicocriminal de prevenció i de lluita contra la criminalitat.

3.2. Les primeres orientacions empíriques

Es tracta d'investigacions parcials que, malgrat fer un ús limitat del nou mètode empíricoinductiu, basat en l'observació de la persona delinqüent i del seu entorn, poden ser considerades com a precursors del positivisme criminològic. En aquest àmbit destaquen, entre d'altres:

1) **La ciència penitenciària.** Howard (1726-1790) i Bentham (1748-1832) van analitzar, descriure i denunciar la realitat penitenciària europea del segle XVIII, i van aconseguir algunes reformes legals importants.

2) **La fisonomia.** Della Porta (1535-1616) i Lavater (1741-1801) van estudiar l'aparença externa de l'individu i van destacar la interrelació entre el que és somàtic i el que és psíquic. Visitar reclusos, fer pràctiques de necròpsies, etc., va ser el mètode que van emprar els fisionomistes.

3) **La frenologia.** Gall (1758-1828) i Cubí i Soler (1801-1875) van tractar de localitzar al cervell humà les diverses funcions psíquiques de l'ésser humà i d'explicar el comportament criminal com a conseqüència de malformacions cerebrals.

4) **La psiquiatria.** Els primers diagnòstics clínics per a separar els delinqüents dels malalts mentals van ser duts a terme per Pinel (1745-1826).

5) **L'antropologia.** Apareix estretament unida als orígens de la criminologia. L'obra de Charles Darwin (1809-1882) va tenir una rellevància particular, ja que tres dels seus postulats van ser adoptats per l'escola positiva: la concepció del delinqüent com a espècie atàvica, no evolucionada; la consideració concedida al llegat que l'individu rep a partir de l'herència, i la nova imatge de l'ésser humà privat del protagonisme que li va conferir el món clàssic.

6) **L'escola cartogràfica o estadística moral.** Per a l'escola cartogràfica, integrada per un grup de sociòlegs francesos, el delictes és una magnitud sorprenentment regular i constant que es repeteix amb una periodicitat absoluta, amb una precisió mecànica. Quételet (1796-1874) va destacar la regularitat amb què cada any es repeteixen els delictes, i va afirmar que, si coneguéssim les lleis que regulen el fenomen social del crim i la seva dinàmica pròpia, estaríem en condicions de predir el nombre exacte i la classe de crims que es produirien en un moment determinat. Un dels components més reputats de l'escola va ser Tarde (1843-1904), que va formular les lleis de la imitació. Segons Tarde, una persona n'imita una altra en proporció a la freqüència de contactes que tinguin entre elles. En aplicar aquesta idea a l'estudi de la criminalitat, l'autor arriba a la conclusió que el comportament social pot ser un comportament imitat.

4. Els inicis en l'etapa científica de la criminologia

4.1. La *scuola positiva*

L'etapa científica de la criminologia sorgeix, en sentit estricte, a la fi del segle XIX, amb el positivisme criminològic, encapçalat per l'escola positiva italiana de la qual van ser màxims exponents Lombroso, Garofalo i Ferri. La *scuola* es va presentar com una escola crítica i alternativa a la criminologia clàssica, i va donar lloc a una polèmica doctrinal amb aquesta, que en definitiva no va ser sinó una polèmica sobre els mètodes i paradigmes del que és científic.

Allò que aglutina el positivisme criminològic és, com ja hem assenyalat anteriorment, el mètode empíric inductiu o inductiu experimental, que els seus representants propugnen enfront de l'anàlisi filosòfica i metafísica que retreien a la criminologia clàssica. L'escola positiva concep el delicte com un fet real i històric, i no com una abstracció jurídica fictícia; la nocivitat del delicte no deriva de la simple contradicció de la llei, sinó de les exigències de la vida social. L'estudi i la comprensió del delicte són inseparables de l'examen del delinqüent i de la seva realitat social.

Al positivisme li interessa identificar les causes com a fenòmens, ja que el que és decisiu és combatre'n l'arrel amb eficàcia i, si és possible, amb programes de prevenció realistes i científics. En definitiva, el positivisme dóna prioritat a l'estudi del delinqüent sobre l'examen del propi fet, i ho fa des d'una perspectiva clarament determinista, que es desmarca de la ficció de la llibertat humana.

Entre els membres més destacats de la *scuola positiva* cal fer referència a Lombroso, Ferri i Garofalo:

1) **L'antropologia de Lombroso.** Cesare Lombroso (1835-1919), professor de medicina legal a la Universitat de Torí, ha estat considerat pare de la criminologia moderna, i la seva obra *L'uomo delinquente* marca els orígens de la criminologia moderna.

L'aportació principal de Lombroso a la criminologia no rau tant en la seva tipologia o en la seva teoria criminològica, sinó en el mètode que va fer servir en les seves investigacions: l'observació i la medició havien de ser les estratègies habituals del coneixement criminològic.

Un dels aspectes més rellevants de la teoria lombrosiana de la criminalitat és el reservat a la categoria del delinqüent nat. Lombroso va concretar la seva visió del delinqüent en una subespècie o un subtipus humà degenerat, atàvic (producte d'un desenvolupament evolutiu incomplet), marcat per una sèrie d'estigmes que l'identifiquen i que es transmeten per via hereditària. La idea de l'atavisme degeneratiu partia dels estudis sobre l'evolució de Charles Darwin, el qual havia ofert exemples d'espècies que degeneren a fases prèvies del seu desenvolupament evolutiu (en el sentit de regressió i no-evolució) de les espècies. Lombroso va creure descobrir certes particularitats anatòmiques que caracteritzarien els delinqüents nats i atàvics, com ara el front fugisser i baix, un gran desenvolupament dels arcs supraciliars, asimetries cranials, altura anormal del crani, un gran desenvolupament dels pòmuls, una gran pilositat i una braçada superior a l'alçada. Des del punt de vista tipològic, Lombroso va distingir sis grups de delinqüents: el nat (atàvic), el boig moral (morbós), l'epilèptic, el boig, l'ocasional i el passional. Posteriorment, va enriquir aquesta tipologia amb l'examen de la criminalitat femenina i el delictes polític.

A partir d'aquests descobriments, Lombroso va refusar obertament els plantejaments racionalistes de l'escola clàssica. D'acord amb els seus propis plantejaments, si efectivament hi havia persones abocades a delinquir per raó de la seva pròpia naturalesa, llavors poca utilitat havia de tenir l'existència d'un codi penal que recollís en lleis els delictes i establís penes per a dissuadir els delinqüents potencials.

Amb tot, la teoria lombrosiana va ser molt criticada des de diversos punts de vista i, de fet, el mateix Lombroso es va veure forçat a matisar alguns dels enunciats de la seva primera obra. Els seus dos deixebles més coneguts, Enrico Ferri i Raffaele Garofalo, van donar ja una importància creixent a factors exògens al delinqüent, i van introduir els factors socials en l'estudi de l'etiologia delictiva.

2) La sociologia criminal de Ferri. Enrico Ferri (1856-1929) representa la directriu sociològica del positivisme. Per a Ferri el delictes no és producte exclusiu de cap patologia individual (en contra de la tesi antropològica de Lombroso), sinó el resultat de l'acció de factors diversos entre els quals cal tenir en compte els factors antropològics o individuals (la constitució orgànica de l'individu, la seva constitució psíquica, els caràcters personals, etc.), els factors físics (com el clima, les estacions, la temperatura, etc.) i els factors socials (la densitat de població, la família, la moral, la religió, l'educació, l'alcoholisme, etc). Ferri entén que la criminalitat és un fenomen social més i la criminologia hauria d'estudiar la delinqüència tant en la seva condició de fet individual com en la de fenomen social, amb el propòsit que l'estat pogués adoptar mesures pràctiques per al seu control, ja fossin de naturalesa preventiva o repressiva.

3) El positivisme moderat de Garofalo. Raffaele Garofalo (1851-1934), jurista, magistrat, va fonamentar el comportament criminal en una suposada anomalia psíquica o moral, no patològica. Segons l'autor, es tracta d'un dèfi-

cit en l'esfera moral de la personalitat de l'individu, de base orgànica, que es transmet per via hereditària i que té connotacions atàviques i degeneratives. El concepte de *perillositat* del criminal, exposat per Garofalo, marcaria d'una manera important el tractament futur de la delinqüència.

4.2. La recepció del positivisme criminològic a Espanya

El positivisme criminològic va tenir un fort impacte a Espanya cap al final del segle XIX i l'inici del XX, si bé amb predomini de posicions crítiques. En són representats destacats: Pedro Dorado Montero, Rafael Salillas i Constancio Bernaldo de Quirós.

Contemporani a l'escola italiana va ser el correccionalisme, una línia de pensament penal i criminològic particular d'Espanya. Aquesta doctrina es basa en l'obra del pensador alemany Krause, que si bé no va gaudir de gaire influència al seu país, sí que va ser acollida a Espanya gràcies als treballs de Sanz del Río i de Giner de los Ríos. Els grans autors correccionalistes espanyols són Concepción Arenal, L. Silvela i Dorado Montero, si bé aquest darrer també proper, com acabem de veure, al positivisme.

Per als correccionalistes la pena havia de consistir primordialment en la correcció o esmena del delinqüent, si bé es reconeixien altres fins per a la pena com la prevenció general o la defensa de l'ordre social. La pena justa, lluny de ser un mal, constitueix per al delinqüent un bé, un dret, que s'orienta a restablir-li la consciència i la llibertat racional, i que l'eleva des de la condició de criminal a la de membre útil de la humanitat i l'estat.

Precisament a resultes d'aquesta concepció, els correccionalistes van refusar les penes que no poden corregir l'infractor, com la de mort, la cadena perpètua o les penes aflictives, i mostren dubtes respecte de les penes curtes privatives de llibertat, per ineficaces. Per contra, es van mostrar partidaris del recurs a correccions flexibles, que es poguessin modificar segons l'evolució del subjecte i van defensar la llibertat condicional.

5. La criminologia contemporània

5.1. La criminologia neoclàssica

Dels postulats de l'antiga escola clàssica, n'han derivat formulacions que en l'actualitat gaudeixen d'una forta presència en el debat sobre la criminalitat i, en particular, amb relació a les polítiques que les societats modernes han de desenvolupar per tal de fer-hi front. Destaquem, doncs, en aquest context les noves formulacions de les teories de la dissuasió i la teoria de l'elecció racional.

5.1.1. Les teories de la dissuasió

La doctrina de la dissuasió constitueix el fonament de les lleis i la justícia penals de la major part de països. Probablement aquest pes tant important en la justícia penal es deu, tal com apunten Stangeland, Garrido i Redondo, al fet que l'esquema delictes-pena permet estructurar un sistema simple, coherent i fàcil d'operar dins de l'enorme complexitat de les institucions socials i les polítiques públiques. Davant del problema de la delinqüència es dicten lleis que estableixen els delictes i les sancions que la justícia imposarà a aquells que incorrin en la conducta prohibida. Aquest model treballa, doncs, sobre la hipòtesi clàssica que les lleis penals, si són racionals, tendeixen a generar efectes preventius. La criminologia neoclàssica s'ha centrat en aquest àmbit en la investigació sobre els efectes preventius de la pena.

Prevenició general i prevenició especial

En la prevenició de delictes hem de distingir la prevenició general de la prevenició especial. Des de la perspectiva de la prevenició general se sosté que les penes fan que els individus s'abstinguin de cometre delictes per temor a aquestes penes. La prevenició especial afirma que quan a un subjecte que ha delinquit se li imposa una pena en el futur tendirà a respectar més la llei, perquè ja ha sofert els rigors de la pena i coneix millor els riscos als quals s'enfronta.

Un dels àmbits d'investigació pràctica d'aquestes teories s'ha centrat en els efectes preventius eventuais de la pena de mort. Aquests estudis parteixen de la hipòtesi que, atès que la pena de mort priva una persona del seu bé més preuat, la vida, i per això és una sanció d'enorme severitat, hauria de resultar especialment apta per a prevenir el delictes. Els estudis elaborats mostren que ni la pena de mort, ni el nombre d'execucions, ni la quantitat d'atenció que reben es relacionen d'una manera significativa en els índexs de delictes d'homicidi i assassinat. Alguns autors han suggerit que no sols la pena de mort no té efectes preventius generals, sinó que fins i tot fa que augmentin els delictes greus. Això es coneix com a **efecte de brutalització o d'agreujament**, i s'explicaria,

segons alguns teòrics, perquè les execucions relativitzen el valor absolut que té la vida humana i que pot fer que alguns individus entenguin que matar a qui ha ofès greument és correcte.

El gruix de les investigacions s'han centrat, però, en els efectes preventius potencials de les penes, en general, i amb relació a la pena privativa de llibertat, en particular. A grans trets, els resultats de les investigacions dutes a terme apunten al fet que els efectes preventius de la presó en la vida futura dels condemnats és mínima. En aquests estudis, les persones que van ser alliberades amb antelació a la data prevista d'excarceració no van delinquir ni més ni menys que els subjectes que van romandre a la presó, i tampoc no es van apreciar diferències substancials en la conducta de les persones que complien penes de curta o de llarga durada. Per contra, les persones que ja havien ingressat en anteriors ocasions a la presó, i de les quals podria esperar-se un efecte dissuasori de la pena més gran, eren precisament les que més probabilitat tenien de reincidir.

En definitiva, sembla que la influència preventiva de la pena no passa de ser mínima. Tal vegada allò que sí resulta efectiu és atendre a la percepció personal del risc de sofrir una sanció (Paternoster *et al.*, 1982), si bé curiosament les persones que més han delinquit en el passat són les que tenen una percepció personal del risc de pena més baixa que les que no han delinquit mai.

En tot cas, el fet que les penes puguin tenir un cert efecte preventiu de la delinqüència no comporta que l'enduriment de les penes –o elevar-ne la certesa– n'hagi de fer augmentar els efectes preventius. De fet, algunes investigacions s'han encarregat ja de refutar aquesta hipòtesi, i han mostrat que si bé aquesta pressió punitiva més gran pot ser eficaç en alguns casos, en d'altres pot resultar del tot contraproduent. Així, per exemple, hi ha un cert concert a admetre que els qui cometen delictes contra la propietat o contra la seguretat vial calculen més racionalment els riscos de la seva acció que els qui cometen delictes violents o sexuals.

Finalment, cal assenyalar, amb relació a l'eficàcia preventiva de les penes, que la majoria de persones no delinqueix, no pel temor a les possibles sancions penals que podria rebre si fossin descobertes, sinó perquè el seu sistema de valors li impedeix fer-ho. A més, com indica Serrano Maillo, hi ha una sèrie de sancions socials informals que també tenen un efecte preventiu sòlid: en el cas de ser descobert, l'individu hauria d'afrontar la desaprovació de la seva família, els amics, potser veure perillar el lloc de treball i tantes altres situacions que implicarien un cost elevadíssim per al subjecte. Es tracta de sancions informals que s'emmarquen en el control social informal i que poden arribar a ser més efectives amb vista a la prevenció que les mateixes sancions juridicopenals.

5.1.2. La teoria de l'elecció racional

Una de les teories més recents en l'evolució de les idees de l'escola clàssica és la teoria del delictes com a elecció racional, formulada per Wilson i Herrnstein (1985), i també per Clarke i Cornish (1986, 2008). Aquests autors interpreten la criminalitat no tant com una reacció enfront de la frustració, com un producte de les influències socials o de l'aprenentatge, sinó principalment com el resultat d'una elecció racional. Reconeixen que entre els antecedents del comportament delictiu hi pot haver factors psicològics, socials i experiències de l'individu, però consideren que la clau explicativa de la conducta delictiva rau en la idea que el delinqüent creu que es pot beneficiar de situacions il·legals assumint un cert risc de ser detingut. Des d'aquesta perspectiva, el delinqüent s'observa com un ésser lliure per a prendre decisions d'acord amb els costos i els beneficis que una conducta, presumiblement, li pugui proporcionar. L'individu prendrà la decisió d'infringir la llei quan en el balanç els beneficis de la seva acció excedeixin els costos, i tot això segons ell mateix subjectivament ho percebi, és a dir, atenent a allò que s'ha denominat la *utilitat esperada*.

L'elecció racional no concep el delictes com a resultat d'una motivació criminal estable en un subjecte, sinó que entén les preferències, els desitjos i les motivacions dels infractors com a processos psicològics similars als dels subjectes no infractors, que estan en contínua interacció amb les oportunitats i els factors que poden facilitar o inhibir el delictes (Cornish i Clarke, 2008).

En el model proposat per Clark i Cornish es consideren vuit constructes que poden influir sobre l'elecció de la conducta delictiva:

- 1) Els *factors antecedents*, tant psicològics com socials.
- 2) Les *experiències prèvies i l'aprenentatge* del subjecte.
- 3) Les seves *necessitats* generals (diners, sexe, estatus, etc.).
- 4) La *valoració d'opcions*.
- 5) Les *solucions* considerades, tant legals com il·legals.
- 6) La reacció de l'individu davant l'*oportunitat* de la conducta delictiva.
- 7) La seva *disponibilitat* per a cometre el delictes.
- 8) La *decisió* de dur-la a terme.

Aquest esquema no representa que l'elecció sigui clarament conscient, però sí que el comportament és determinat per les conseqüències que té per a l'individu. En els treballs de Wilson i Herrnstein se sosté que l'elecció d'un comportament no delictiu (com, per exemple, treballar per a obtenir diners) o delictiu (robar) dependrà de la valoració que l'individu faci de la relació entre recompenses i càstigs d'un comportament i de l'altre. Les recompenses poden ser molt variades, inclosos els mateixos guanys materials, la gratificació

emocional, l'aprovació dels amics, etc. De la mateixa manera, amb relació als càstigs o pèrdues, també cal computar-hi la desaprovació d'una acció per part dels espectadors o el mateix remordiment de consciència.

Els autors citats consideren que els factors que modulen aquesta valoració individual de la relació entre guanys i pèrdues són dos: d'una banda, la immediata i, de l'altra, la certa.

Amb relació a la immediata, s'assenyala que generalment les recompenses als comportaments no delictius no són immediates sinó que requereixen un esforç que es demora en el temps, mentre que, per contra, les recompenses associades al delictes sí que acostumen a ser més immediates (el robatori és la manera més ràpida d'aconseguir un bé material). La força de les recompenses decreix en la mesura que es fa més distant en el temps.

En segon terme, amb relació a la certa o la incerta en les recompenses i els càstigs, els autors consideren que en general els comportaments solen anar acompanyats amb més certa de beneficis que de càstigs (com a mínim, a curt termini).

La traducció pràctica de les afirmacions anteriors hauria de ser la següent: incrementar la severitat dels càstigs (és a dir, l'augment formal de les penes en la llei) sense prendre en consideració els elements d'immediata i de certa no garantirà la reducció de la tendència individual a cometre delictes.

En tot cas, cal dir que la teoria de l'elecció racional ha estat objecte d'objeccions importants, que posen en dubte que la major part de delinqüents calculi, amb antelació a la comissió d'un delictes, quins són els beneficis que obtindrà i els riscos que assumeix. Si així fos, probablement no hi hauria tantes persones a les presons. De fet, algunes investigacions, basades en entrevistes a delinqüents, han posat de manifest que simplement no pensaven en les conseqüències legals de les seves accions delictives abans de fer-les. Per tant, no es tracta tant que els delinqüents s'equivoquin en els seus càlculs –i per aquest motiu siguin descoberts, detinguts i condemnats–, sinó més aviat que no pensen en les conseqüències negatives de la seva conducta.

Una altra formulació de les teories de l'elecció racional és la que engloba els estudis basats en el concepte de l'*oportunitat* per a delinquir i la seva repercussió en la decisió de l'individu. Cohen i Felson (1979) van posar de manifest en la seva **teoria de les activitats rutinàries** que perquè es pugui cometre un delictes és necessària la concurrència de tres circumstàncies:

1) La presència d'un ofensor motivat.

2) La presència d'una persona o un objecte que representin un objectiu apropiat.

3) L'absència de guardians capaços de prevenir les infraccions, ja siguin policies, ciutadans o bé altres mitjans.

Augment de la delinqüència

Els canvis en les activitats rutinàries dels ciutadans que s'han produït amb el desenvolupament de la vida moderna, juntament amb la concurrència dels tres elements que acabem d'assenyalar, han determinat un augment de la delinqüència en els darrers vuitanta anys en la major part de països del nostre entorn cultural. De fet, aquests canvis s'han concretat en una minva dels guardians i un increment d'objectius apropiats: el fet que les persones es desplacin en cotxe per a anar a treballar, que les cases quedin buides durant moltes hores al dia, l'ús dels caixers automàtics dels bancs, la mida cada vegada més petita dels electrodomèstics i dels aparells tecnològics, etc., contribueixen a incrementar les possibilitats de confluència dels dos primers elements esmentats (ofensor i objecte), juntament amb una presència menys important del control informal de la comunitat.

L'enunciat essencial d'aquesta teoria seria que el crim es produeix durant els actes quotidians del dia a dia, quan s'uneixen en l'espai i el temps els tres elements fonamentals del *crime triangle*, per la qual cosa podria considerar-se una teoria integradora. Per tal que un objectiu sigui considerat adequat, ha de tenir valor des de la perspectiva del delinqüent (*Value*), inèrcia, visibilitat física i accessibilitat; per això la víctima i el seu comportament adquireixen un paper fonamental en la gènesi del crim. Un agressor es veu motivat per l'absència de barreres que faciliten la comissió de l'acte delictiu, pel baix cost que suposa l'execució del delicte i pels elevats guanys percebuts, per la dificultat de ser identificat i castigat o per l'absència de consciència d'il·licitud. Cohen i Felson (1979) es refereixen al «guardià capaç» a l'hora de designar aquell que només amb la seva presència disminueix el risc que es cometi el delicte o que, amb la seva absència, incrementa aquest risc, i pot referir-se a la víctima mateixa.

Aquesta teoria s'aplica actualment per explicar el fenomen de la criminalitat en el ciberespai, prenent com a base explicativa les característiques pròpies d'aquest espai de comunicació (Miró, 2011), i la seva validesa empírica està sent estudiada per nombrosos investigadors (p. ex., Marcum, 2008; Miró i García, 2014, i Wolfe, Marcum, Higgins i Ricketts, 2014).

Les teories de l'oportunitat i de les activitats rutinàries es caracteritzen per la seva vocació pragmàtica, que ha quedat plasmada en diverses formulacions orientades a la prevenció del delicte, per la via de reduir les oportunitats, i d'entre les quals són exponent els models de la prevenció situacional.

5.2. El renaixement de les variables biològiques

Des del final de la dècada de 1990, s'ha experimentat un retorn a la presa en consideració de variables de naturalesa biològica per a l'explicació del delicte. En aquest sentit, en els darrers anys s'ha dut a terme un nombre important d'investigacions sobre la presència d'elements biològics en la conducta delictiva, i tant les principals revistes científiques com els manuals d'aquesta disci-

plina s'han fet ressò dels nous desenvolupaments i investigacions. No obstant això, és cert que durant anys les investigacions efectuades en aquesta línia van ser més aviat escasses i poc valorades, fonamentalment, a causa de la relació que s'havia establert entre aquestes tesis i determinats abusos perpetrats en algunes etapes històriques. El retorn d'aquestes investigacions, que conviuen actualment amb les de caràcter sociològic que durant anys van gaudir d'un predomini clar en l'explicació del delictes, pot ser explicat pels arguments següents:

1) Les teories d'orientació sociològica no han estat capaces d'explicar satisfactoriament les diferències individuals en l'àmbit de la criminalitat. És a dir, els motius pels quals individus que es veuen sotmesos a ambients molt similars es comporten d'una manera tan diferent, o bé individus que s'eduquen en ambients criminògens no delinqueixen, mentre que altres que ho fan en ambients de risc ambiental mínim sí delinqueixen.

2) En les darreres dècades del segle XX s'han produït avenços decisius tant en el coneixement biològic dels éssers vius i de l'ésser humà com en tècniques d'investigació. Així, l'estudi de neurotransmissors, del sistema nerviós o del ritme cardíac són alguns dels camps que s'han relacionat amb la criminalitat.

3) En l'àmbit concret de la investigació criminològica, alguns desenvolupaments apunten a diferències de caràcter biològic en la criminalitat que han comportat que es plantegi l'existència d'una certa continuïtat en el comportament antisocial, des de la infància fins a l'edat adulta, cosa que suggereix la possibilitat que factors de naturalesa biològica i hereditària desenvolupessin algun paper en l'etiologia de la criminalitat.

4) S'ha establert que les tendències delictives queden fixades molt aviat en la vida de les persones. En aquest sentit és difícil trobar subjectes que, de cop i volta, comencin a delinquir a edats avançades si no han mostrat problemes d'aquesta mena en la infància.

5) En els darrers anys s'han defensat models etiològics en criminologia de caire integrador, capaços d'incloure variables de diverses disciplines, entre les quals hi ha la biologia.

Des del punt de vista de l'experimentació empírica, disposem d'un cos d'evidència important que suggereix que factors genètics i biològics intervien en la criminalitat i en el delictes. Estudis sobre bessons, sobre bessons separats, sobre nens adoptats, sobre nivells de serotonina i altres neurotransmissors o bé enzims que afecten aquests nivells, sobre ritme cardíac, nivells baixos en l'activitat fisiològica del sistema nerviós o una activitat lenta de les ones cerebrals tal com es reflecteix en un encefalograma, suggereixen que factors biològics i genètics es correlacionen amb una sèrie de comportaments agressius, delictius i antisocials i que podrien resultar importants per a explicar-los.

A continuació, revisarem algunes de les aportacions més rellevants que deriven d'investigacions de caire biològic. Cal, en tot cas, assenyalar que l'exposició és succinta, tant en l'enumeració de les diferents perspectives com amb relació als continguts i als resultats assolits per cadascuna d'elles:

1) La influència de l'herència. Els tres tipus d'investigacions que han intentat conèixer la influència de l'herència genètica sobre la criminalitat han estat els estudis amb famílies de delinqüents, els estudis de bessons i els estudis de fills adoptius. Tots ells pretenen delimitar i quantificar la influència que l'herència, d'una banda, i l'ambient de criança, de l'altra, tenen sobre la conducta delictiva.

Els estudis sobre famílies de delinqüents es basen en el pressupòsit cert que els familiars en primer grau –avis, pares i fills– comparteixen una proporció de la seva dotació genètica. Des d'aquesta premissa s'han analitzat mostres de delinqüents i de no-delinqüents amb relació als seus respectius familiars, per tal de comprovar si els delinqüents tenen o no una major proporció de familiars que també delinqueixen que no pas els no-delinqüents. Alguns estudis desenvolupats al final del segle XX han posat de manifest l'existència de fortes connexions intergeneracionals de tret psicòpata i de les taxes de delinqüència entre els delinqüents i els seus familiars. Tanmateix, d'aquests resultats no es pot concloure un predomini dels factors genètics, ja que també cal considerar la possible influència de l'ambient que rodeja les branques familiars.

En el cas dels estudis sobre bessons, es comparen casos de parelles de bessons monozigòtics (genèticament idèntics ja que procedeixen d'un únic òvul fecundat) i dizigòtics (no idèntics) i s'observa quines parelles de germans han seguit comportaments similars, ja que s'assumeix que l'educació que han rebut és molt semblant. Els percentatges de concordança delictiva dels bessons monozigòtics han estat, en els estudis de bessons efectuats, superiors a les coincidències dels dizigòtics. Aquests resultats, per bé que molt reveladors, també han estat objecte de crítiques basades, fonamentalment, en la consideració que els bessons monozigòtics, atesa la seva semblança física més gran, també tindrien més probabilitat de ser tractats igual, de manera que el pes suposat de l'herència genètica seria matisat pel procés similar de socialització experimentat.

D'altra banda, els estudis amb nens adoptats analitzen el comportament d'individus que poc després de néixer són donats en adopció. El plantejament d'aquests estudis és que si hi ha influències biològiques, llavors s'hauria de trobar una correlació entre el comportament delictiu dels pares biològics i el dels fills, independentment de l'eventual comportament delictiu dels pares adoptius. El treball elaborat per Mednick, Hutchings i altres (1977), a partir d'una població de 1.145 casos d'individus danesos donats en adopció, va aportar alguns resultats importants. Així, es va trobar una correlació entre el comportament delictiu del pare biològic i el del fill donat en adopció molt més important que la correlació existent amb el comportament delictiu del pare adoptiu.

Aquests resultats, confirmats en estudis desenvolupats posteriorment, impliquen certes predisposicions biològiques en l'etiologia de, com a mínim, algunes formes de comportament criminal.

Tanmateix, aquestes investigacions han de ser rebudes amb cautela, ja que no es pot interpretar ni com a evidència d'una influència directa dels factors biològics ni com a evidència que les variables biològiques tinguin un pes superior a les ambientals.

De fet, com posen de manifest Stangeland, Garrido i Redondo, la delinqüència no s'hereta; allò que s'hereta són determinades característiques de personalitat (com la impulsivitat) que dificulten que una persona se socialitzi degudament.

2) La neurofisiologia. El descobriment de l'electroencefalògraf (EEG), aparell que permet el registre gràfic de l'activitat elèctrica del cervell, ha potenciat una sèrie d'investigacions científiques que permeten mostrar una correlació clara entre determinades irregularitats o disfuncions cerebrals i la conducta humana.

3) Sistema nerviós autònom. Alguns estudis, que parteixen dels treballs d'Eysenck, assenyalen que el funcionament del sistema nerviós autònom pot predisposar la persona a un comportament antisocial i, de vegades també delictiu, atesa la importància que aquest sistema té en el procés de socialització.

Sembla que hi ha dues línies que permeten explicar la raó per la qual la baixa activitat del sistema nerviós autònom actua com a factor de risc per a la delinqüència. D'una banda, s'assenyala que una baixa activitat del sistema és un marcador que el subjecte, en la seva psicologia, no sent amb intensitat la por. L'absència de por facilitaria la violència i la conducta antisocial, a banda que constitueix alhora un factor que dificulta l'aprenentatge de les normes, per la manca de por al càstig i als efectes d'una nova transgressió. D'una altra banda, se sosté també que la baixa activació representa un estat fisiològic desplaent, motiu que podria fer que determinats subjectes duguessin a terme activitats antisocials i delinquissin per tal d'estimular i incrementar el nivell d'activació del seu sistema nerviós.

4) Endocrinologia. Diverses investigacions s'han dirigit a associar el comportament humà, en general, i el criminal, en particular, a processos hormonals o endocrins patològics, és a dir, a determinades disfuncions (hiperfuncions o hipofuncions) de les glàndules de secreció interna (hormones). S'obre pas així a la idea de l'individu com a ésser químic, de manera que un desajust o desequilibri significatiu en la balança química o hormonal de l'individu pot explicar trastorns en la seva conducta i en la seva personalitat. En els darrers anys, i a propòsit de la delinqüència agressiva i sexual, han proliferat investigacions

Aplicacions de l'EEG

S'han desenvolupat investigacions que apunten que alguns dels crims violents que es cometen sense motiu aparent responen a anomalies cerebrals greus que detecta només l'EEG però que passen desapercubdes en un examen clínic.

orientades a demostrar algun tipus de relació entre els nivells de testosterona i la conducta criminal masculina. També s'han estès els tractaments clínics d'homes delinqüents sexuals per mitjà del subministrament de drogues que redueixen els nivells de testosterona.

Per bé que no resulta possible l'elaboració d'una teoria de la criminalitat de base exclusivament endocrinològica cal destacar l'aportació important al coneixement de la influència de l'activitat hormonal en el temperament i el caràcter de l'individu.

Per acabar, com a valoració de les posicions biològiques, cal assenyalar que aquestes investigacions han rebut moltes consideracions crítiques, algunes de les quals producte, malauradament, d'una mala interpretació o d'una simplificació dels resultats assolits. Resulta indiscutible l'aportació important que ofereixen aquestes perspectives al coneixement de la delinqüència, que treballen amb variables mesurables i més senzilles de controlar que les de caire sociològic. Les teories biològiques, conscients, tal vegada, de les seves limitacions, no han pretès més que determinar les variables de naturalesa biològica que s'identifiquen com a factors concurrents o de risc, i que comparteixen escenari amb altres factors de caràcter psicològic o social.

5.3. Enfocaments psicològics en la criminologia contemporània

Les teories psicològiques tenen certa tradició en la criminologia i, certament, en els darrers anys, la seva influència en l'estudi del delicte ha estat força rellevant. Aquestes teories engloben un conjunt de models teòrics que expliquen el comportament delictiu en funció de determinats processos psíquics normals o patològics. L'atenció s'ha centrat fonamentalment en algunes variables tradicionals de la psicologia que es podrien correlacionar amb la criminalitat i el delicte, com ara la intel·ligència, la hiperactivitat, la impulsivitat, el temperament, la personalitat, la moralitat, la psicopatia i les habilitats socials. Però juntament amb la psicologia també la psiquiatria i la psicoanàlisi han de ser incloses en aquest conjunt de models teòrics.

A la psiquiatria li correspon delimitar el concepte de *malaltia o trastorn mental* i formular la correlació entre determinades categories patològiques i les manifestacions delictives concretes. D'altra banda, la psicoanàlisi concep el crim com un comportament funcional simbòlic, que és expressió de conflictes psíquics profunds, de desequilibris que només es poden desvetllar introspectivament endinsant-se en l'inconscient de l'individu.

5.3.1. Models psicologicistes

D'entre els diversos models elaborats per la psicologia, gaudeixen d'una rellevància especial les teories d'Eysenck i de Jeffery amb referències bàsiques a la noció de *personalitat*. Segons Eysenck els problemes de personalitat tenen l'origen en factors hereditaris. L'infant associa el càstig a les conductes prohibides i així desenvolupa a poc a poc una consciència o reacció condicionada de por i ansietat davant de comportaments semblants en el futur. Tanmateix, alguns individus pateixen un defecte psicològic que consisteix en la manca de consciència o en l'escassa capacitat de provocar aquest tipus de reaccions. Aquest defecte sol anar acompanyat, afirma Eysenck, atenent a la seva experiència clínica, de temperaments extravertits, freqüents en neuròtics i psicòpates criminals.

D'altra banda, la intel·ligència és un dels factors tradicionals de l'anàlisi criminològica. La pregunta sobre si els delinqüents són menys intel·ligents que el no-delinqüents ha estat permanentment present en la recerca criminològica des del segle XIX, quan els primers criminòlegs van analitzar aquest factor i el van vincular, en el cas de Lombroso, a l'atavisme biològic. La connexió entre la intel·ligència i la delinqüència ha estat formulada des de la perspectiva que les baixes habilitats intel·lectuals d'un individu generen dificultats acadèmiques a l'escola, dificultats de relació amb altres persones (amb la família, amics, a la feina, etc.), i també un retard en el desenvolupament de processos cognitius superiors com el raonament moral, empatia, resolució de problemes interpersonals, etc.

L'interès de la criminologia per la influència de la intel·ligència en la criminalitat ha fet que la conceptualitzés des d'una perspectiva àmplia com a conjunt d'habilitats de pensament, sense limitar-la als resultats dels tests de mesura del coeficient intel·lectual, incloent-hi per tant formes d'intel·ligència social, intrapersonal i emocional.

5.3.2. La psiquiatria

La psiquiatria és la branca de la medicina que s'ocupa de l'individu psíquicament malalt. En conseqüència, tendeix a oferir una perspectiva clínica i a considerar la conducta delictiva com l'expressió d'un trastorn de la personalitat, patològic. En aquest àmbit, la investigació empírica ha intentat discernir si les persones amb malalties o trastorns psiquiàtrics cometes delictes de forma desproporcionada, i si entre les persones que cometes delictes hi ha una desproporció de malalties o trastorns psiquiàtrics. Les investigacions efectuades des de la psicopatologia i la psiquiatria han mostrat que el delinqüent psicòtic representa un percentatge molt reduït en el total de la població criminal, molt inferior del que es podria pensar, ja que la majoria dels infractors són normals des del punt de vista psíquic. Atenent a aquests resultats sembla adequat con-

siderar que el problema consisteix, no tant en el fet que determinades personalitats estiguin mal estructurades o inadaptades, sinó en el fet que estiguin ben disposades i adaptades a la vida i als valors criminals.

Un dels àmbits fonamentals d'estudi de la psiquiatria criminal és el de la personalitat psicopàtica. En la tasca d'estudiar i verificar les possibles connexions entre anomalies o trastorns psíquics i crim, la psicopatia ha ocupat un lloc molt rellevant, malgrat que la seva delimitació no comporti consens. Això contribueix el nombre i la heterogeneïtat de les personalitats psicopàtiques, l'etiologia molt diversa que s'atribueix a aquests quadres clínics i els trets de la personalitat descrits en cada cas. Segons Hare la psicopatia és una síndrome composta per diversos símptomes interrelacionats entre ells. Es tracta d'individus amb un atractiu enorme i amb grans habilitats camaleòniques, la principal característica dels quals és la falta de consciència. Hare els caracteritza com a subjectes egocèntrics, narcisistes, amb una concepció extraordinària d'ells mateixos, mancats de remordiment o de sentiment de culpabilitat, i també d'empatia, mentiders, manipuladors i donats a l'engany. Tanmateix, resulta encara problemàtica la determinació de l'existència d'un condicionament biològic de la psicopatia. A més, les investigacions empíriques destinades a comprovar la relació entre psicopatia i criminalitat ofereixen resultats equívocs que donen peu a tota mena d'interpretacions.

5.3.3. La psicoanàlisi

La teoria psicoanalítica té una rellevància criminològica particular i propugna una anàlisi introspectiva per a desvetllar les motivacions ocultes del delinqüent. El marc psicopatològic s'enquadra en conflictes infantils, que es manifesten en la vida adulta mitjançant processos inconscients. Per això, des d'aquesta perspectiva, l'únic mètode que permet captar la dinàmica i el significat simbòlic del comportament humà és l'introspectiu. El conflicte mental, la repressió i el delicte com a resposta simbòlica són per a la psicoanàlisi els tres graus d'un procés dinàmic: el conflicte mental reprimeix en l'inconscient els impulsos i els complexos de l'individu, els quals tracten d'aflorar al món conscient vencent l'obstacle del censor que els reté allí, de manera que tots els actes humans, inclosos els delictius, són respostes substitutives o simbòliques que directament o indirectament expressen la realitat de l'inconscient.

Psicoanalistes

Sigmund Freud (1856-1939), neuròleg i psiquiatre vienès, representa el pensament psicoanalític ortodox. Entre els psicoanalistes postfreudians heterodoxos destaquen A. Adler (1870-1937), C. G. Jung (1870-1961) i E. Fromm (1900-1980).

5.4. Els models sociològics

La sociologia criminal moderna considera el fet delictiu com un fenomen social. Bona part de l'èxit dels models sociològics consisteix en la utilitat pràctica de la informació que subministren amb finalitats politicocriminals. La sociologia criminal contemporània té un doble entroncament:

- El nord-americà, que s'identifica amb l'escola de Chicago, de la qual han sorgit diversos esquemes teòrics.
- L'europeu, que es deu a Durkheim i és de caire academicista.

5.4.1. L'escola de Chicago

Considerada el bressol de la sociologia americana moderna, l'escola de Chicago es va caracteritzar per l'empirisme i l'ús de l'observació directa en totes les investigacions (de l'observació dels fets s'indueixen les tesis oportunes) i per la finalitat pràctica a la qual s'orientaven les tesis: un diagnòstic fiable sobre els problemes socials urgents de la realitat nord-americana del moment. La temàtica preferida va ser l'anàlisi del desenvolupament urbà, la civilització industrial i, correlativament, la morfologia de la criminalitat en aquest nou medi. Va atendre l'impacte del canvi social, especialment pronunciat en les grans ciutats nord-americanes a resultes de la industrialització, immigració, conflictes culturals, etc. Es va interessar pels grups i cultures minoritaris, es va submergir en la gran ciutat, va observar des de dins el món dels desviats, les seves formes de vida, i va analitzar els mecanismes d'aprenentatge i transmissió de les cultures asocials.

La tesi que defensen els autors de l'escola de Chicago, en particular en les publicacions de la primera meitat del segle XX, és l'anomenada *teoria ecològica*, segons la qual hi ha un paral·lelisme clar entre el procés de creació dels nous centres urbans i la criminalitat urbana. La ciutat produeix delinqüència. I fins i tot és possible distingir l'existència de diferents zones o àrees molt definides en una ciutat on es concentra la criminalitat.

Burgess divideix la ciutat en cinc zones concèntriques. La zona de l'interior era el districte central de negocis (zona 1). La zona més pròxima és la «zona de transició», una àrea deteriorada on es poden trobar fàbriques, suburbis i el barri xinès (zona 2). Més enllà es troba la tercera zona en la qual habita la gent corrent treballadora (molts dels quals han escapat de la zona 2). A les zones 4 i 5 es creen cada vegada més habitatges i llars que ocupen les classes mitjanes i altes. Segons Burgess la zona de transició era una àrea amb mancances

d'integració greus, a la qual arribaven constantment immigrants de diferents cultures, i on els nens tenien dividida la lleialtat entre els seus costums de procedència i la nova llar.

En la segona meitat del segle XX es van desenvolupar estudis que empraven nous mètodes d'investigació i que van permetre l'anàlisi de la distribució espacial del delictes per mitjà de models de distància espacial víctima-delinqüent amb relació al lloc del crim, mètodes de diferenciació d'àrees de taxa delictiva alta-baixa, etc.

També es van desenvolupar estudis ecològics orientats a la prevenció del delictes mitjançant el disseny arquitectònic urbà. En aquest sentit, destaca l'obra de Newman en la qual s'afirma que el disseny urbà i arquitectònic afavoreix el crim, bé perquè permet l'accés fàcil d'estranyers, bé perquè els mateixos residents o la policia tenen possibilitats limitades de vigilància i observació de les àrees públiques adjacents (situació dels balcons i finestres, extensió de la zona, etc). En canvi, certs elements físics al voltant de les àrees públiques poden infondre en els residents un sentiment de comunitat, de territorialitat, que els autoresponsabilitza progressivament en la defensa del seu hàbitat davant el delictes.

5.4.2. Teories estructural-funcionalistes

Els principals representants d'aquestes teories són Durkheim i Merton. Els seus postulats sorgeixen en el context d'unes economies vertiginosament industrialitzades i de canvis socials profunds, amb els consegüents debilitament i crisi dels models, les normes i les pautes de conducta de les societats.

Els postulats d'aquestes teories que tenen més transcendència criminològica són:

- **La normalitat del crim:** el delictes no té l'origen en cap patologia individual ni social, sinó en el funcionament normal i regular de l'ordre social. En aquest sentit, els autors entenen que el delictes apareix inevitablement unit al desenvolupament del sistema social i a fenòmens normals de la vida quotidiana.
- **La funcionalitat del crim:** el delictes no és un fet necessàriament nociu per a la societat, sinó, ben al contrari, funcional pel que fa a l'estabilitat i al canvi social.

Enfront de les concepcions tradicionals, la tesi de Durkheim comporta admetre que el delictes és un comportament normal (no patològic), que es produeix en qualsevol estrat de la piràmide social i en qualsevol model de societat i derivat, no d'anomalies de l'individu ni de la desorganització social, sinó de les estructures i els fenòmens quotidians en el si d'un ordre social.

Interès particular té, en el pensament de Durkheim, el concepte d'**anomia**. L'anomia expressa la crisi, la pèrdua d'efectivitat i l'ensorrament de les normes i els valors vigents en una societat, com a conseqüència del desenvolupament econòmic ràpid i accelerat i dels canvis socials profunds que debiliten la consciència col·lectiva. La teoria de l'anomia de Durkheim va ser assumida i reelaborada per la sociologia nord-americana i, fonamentalment, per R. Merton.

Segons Merton, l'anomia no és només una crisi de valors per raó de determinades circumstàncies socials sinó, fonamentalment, l'expressió del buit que es produeix quan els mitjans socioestructurals existents no serveixen per a satisfer les expectatives culturals d'una societat. La teoria de l'anomia manté una relació estreta amb la filosofia del somni americà (societat del benestar basada en l'oportunitat real d'oportunitats) i posa en relleu que aquells a qui la societat no ofereix camins legals (oportunitats) per a accedir als nivells de benestar volguts es veuran pressionats molt més i molt abans que la resta a la comissió de conductes irregulars per a la consecució de l'objectiu cobejat.

5.4.3. Les teories de l'aprenentatge social

Bandura, el principal exponent de la teoria de l'aprenentatge social, explica la conducta humana com una «interacció recíproca i contínua entre els determinants cognoscitius, els comportamentals i els ambientals», i subratlla el paper que desenvolupen les variables socials per a explicar el desenvolupament i la modificació de la conducta humana, i també la formació de la personalitat individual. Les teories de l'aprenentatge social s'integren en l'àmbit de teories psicosociològiques, per a les quals el delictes és el resultat de les interaccions psicosocials de l'individu i dels diversos processos de la societat.

Les teories de l'aprenentatge social parteixen de la idea que el comportament criminal s'aprèn, de la mateixa manera que l'individu aprèn també altres conductes i activitats lícites, en la interacció amb persones i grups i a partir d'un procés de comunicació complex. Així, l'individu aprèn, no sols la conducta delictiva, sinó també els valors criminals, les tècniques de comissió i els mecanismes subjectius de racionalització o autojustificació del comportament desviat.

Aquesta nova perspectiva criminològica parteix de la constatació que la criminalitat no prové només de les classes socials menys privilegiades sinó que també entre les classes mitjanes i altes hi ha una criminalitat significativa. A més, es posa de manifest que molts joves delinqüents de classes baixes abandonen el comportament criminal quan han assolit la maduresa. I que no tots els individus de la *lower class* rebutgen els mitjans i els procediments legítims d'accés als béns culturals i s'integra en una subcultura criminal.

En les formulacions inicials de la teoria de l'aprenentatge social, E. H. Sutherland, en la dècada de 1930, va desenvolupar la **teoria de l'associació diferencial** que partia de la hipòtesi que el comportament desviat o delictiu, de la mateixa manera que el comportament normal o social, és après. El delicte, per tant, ni s'hereta ni s'inventa, sinó que s'aprèn.

La capacitat i la motivació necessàries per al delicte s'aprenen a partir del contacte amb valors, actituds, definicions i pautes de conducta criminals en el curs de processos de comunicació normals i de la interacció de l'individu amb els seus semblants. La part decisiva del procés d'aprenentatge té lloc en el si de les relacions més íntimes de l'individu amb els seus familiars. L'aprenentatge del comportament criminal inclou el de les tècniques de comissió del delicte, i també el de l'orientació específica dels mòbils, impulsos, actituds i la mateixa racionalització de la conducta delictiva.

Altres formulacions de les teories de l'aprenentatge social, les constitueixen el model de la **teoria de rols** de Daniel Glaser, la **teoria del condicionament operant** d'Akers i la **teoria de la neutralització** de Sykes i Matza.

Glaser defensa que l'aprenentatge de la conducta criminal no té lloc per la comunicació o interacció personal, sinó per la identificació. La identificació de l'individu amb els delinqüents, ja sigui a partir d'una relació positiva amb els rols criminals, ja sigui com a reacció negativa davant les forces que s'enfronten a la criminalitat, facilita aquest aprenentatge. Per a Akers, el comportament delictiu sorgeix o persisteix depenent del grau d'avantatges o desavantatges que s'associïn a aquest comportament i a altres d'alternatius.

Finalment, Sykes i Matza consideren que la majoria dels delinqüents comparteix els valors convencionals de la societat i que el que aprèn són certes tècniques capaces de neutralitzar-los. Per als autors la neutralització comprèn paraules i frases que excusen o justifiquen el comportament contrari a la llei, raons que s'esgrimeixen després de cometre una acció il·legal per a justificar-se i minimitzar qualsevol sentiment de culpa del subjecte. Els delinqüents racionalitzen i autojustifiquen la conducta desviada. Les principals tècniques de neutralització són, segons els autors:

- **L'exclusió de la responsabilitat pròpia:** els delinqüents invoquen una sèrie de raons com l'alcohol, les males companyies, etc. per eludir la seva responsabilitat. Cometent els delictes per causes externes.
- **La negació de la il·licitud i la nocivitat del comportament:** els delinqüents afirmen que res ni ningú ha resultat malmès per la seva acció.
- **La desqualificació de qui el persegueix i el condemna:** en aquest cas, els delinqüents refusen tota autoritat sobre ells dels pares, policies i jutges, a qui acusen de corruptes que no mereixen cap respecte.
- **L'apel·lació a la suposada inexistència de víctima d'aquest comportament:** són delictes que no tenen una víctima concreta, com en el cas de la venda de drogues, prostitució, etc.
- **La invocació a instàncies i mòbils superiors:** s'esgrimeix sovint que la lleialtat als seus amics, banda o grup es troba per damunt de qualsevol demanda social.

5.4.4. Teories subculturals

Les teories subculturals sorgeixen a la dècada de 1950 als Estats Units com a resposta al problema que plantejaven determinades minories especialment actives: minories ètniques, polítiques, racials, culturals, etc. Amb l'obra de Cohen (1955) aquestes teories es converteixen en una explicació generalitzadora de la conducta desviada i arriben a adquirir un paper predominant en les teories de la criminalitat. L'ordre social és entès com un mosaic de grups, subgrups, fragmentat i conflictiu. Cada grup o subgrup té el seu propi codi de valors – que no sempre coincideix amb els majoritaris i oficials– i que intenta fer valer davant la resta de grups.

Cohen (1955) i Whyte (1943) sostenen que les zones on es concentra la criminalitat no són àmbits desorganitzats, sense normes ni controls socials, sinó espais on estan vigents unes normes diferents de les oficials. Segons Cohen, com que l'estructura social impedeix al jove de les classes baixes l'accés al benestar per les vies legals, experimenta un conflicte cultural o estat de frustració que determina que s'integri en una subcultura separada de la cultura oficial. Aquesta cultura està proveïda d'un sistema de valors propi enfrontat als de l'altra. El delicte no és, doncs, conseqüència del contagi social o de la desorganització, sinó que és expressió de sistemes normatius (subcultures) els valors dels quals difereixen dels majoritaris o, fins i tot, s'hi contraposen deliberadament.

Les teories subculturals també han estat objecte de crítiques importants. En aquest sentit, se'ls ha objectat que no justifiquen ni la delinqüència que es produeix al marge de les subcultures ni els comportaments regulars que també hi tenen lloc.

5.4.5. Teoria de la desigualtat d'oportunitats

Es tracta d'una combinació de la teoria de l'anomia i de la teoria de l'associació diferencial, en la qual també intervenen elements de la teoria de la subcultura. Desenvolupada per Cloward i Ohlin aquesta teoria planteja que l'aprenentatge del comportament delictiu no es porta a terme d'una manera uniforme i homogènia, sinó segons les respectives circumstàncies, ocasions i oportunitats de l'individu i les subcultures a les quals pertany.

Els autors van acceptar que en la societat nord-americana es produïa una desigualtat profunda entre diverses classes socials en l'accés d'una manera legítima a les metes culturalment i socialment acceptades. En resposta a aquesta frustració, els membres dels grups més deprimits utilitzen mitjans il·legítims per aconseguir-ho. Tanmateix, els mitjans il·legítims tampoc no són accessibles per a tothom. Només en aquells barris on el crim apareix com una cosa estable i institucionalitzada, aquest operarà com un camp d'aprenentatge per als joves.

5.4.6. Les teories de la frustració

Agnew sosté que hi ha més tipus de tensió o frustració a banda de la formulació criminològica tradicional que distingeix entre aspiracions i èxits. En la seva teoria de la tensió o de la frustració atorga un èmfasi rellevant a les relacions negatives, els estímuls nocius i els successos vitals estressants. Categoritza aquesta tensió en tres grans grups, els quals poden produir frustració fins al punt de comportar el crim:

- El primer gran grup és una tensió experimentada com a resultat d'una errada en l'assoliment de metes o objectius apreciats.
- El segon gran grup de tensió és el resultat del refús o l'eliminació d'èxits anteriorment assolits. Aquesta tensió es produeix per successos estressants com pot ser una ruptura d'una relació amorosa intensa durant l'adolescència, la malaltia o la mort d'un amic especial, l'acomiadament de la feina o el trasllat d'escola o barri, etc.
- El tercer grup de tensió és el que es produeix per l'exposició a estímuls nocius. Això pot derivar d'experiències negatives com ser ridiculitzat per companys de classe, una humiliació pública important o per experiències personals traumàtiques.

Vegeu també

Agnew (2005, 2009) també formula una teoria general integrada que comentarem al subapartat 5.6, dedicat a les teories integradores.

En definitiva, Agnew considera que la situació de frustració es produeix quan la persona no és tractada per la resta com voldria ser tractada. En aquest context, el comportament desviat o delictiu pot ser una solució a la frustració, que algunes persones utilitzen per a aportar nous estímuls que substitueixin els que s'han perdut o bé per a fugir d'estímuls negatius.

5.4.7. Teories del control social

Les teories del control social agrupen una sèrie de models que aborden el problema de la desviació criminal des d'una nova perspectiva: si tot individu té el potencial necessari per a violar les lleis i la societat li ofereix nombroses oportunitats per a fer-ho, per què molts individus obeeixen les normes i no delinqueixen? Per a respondre aquesta qüestió, la teoria clàssica invocaria la por al càstig. En canvi, els teòrics del control, d'entre els quals es considera Hirschi com el seu màxim exponent, sostenen que el factor fonamental no és el càstig sinó els vincles entre el subjecte i la societat. Des d'aquesta perspectiva, s'assenyala que la raó per la qual els individus en general no delinqueixen, malgrat tenir una inclinació més o menys natural al delictes, és per la por que tenen a la reacció informal de la seva família, dels amics, la possibilitat de perdre el treball, etc.

L'individu evita el delictes perquè és el primer interessat a mantenir un comportament conforme a les pautes i les expectatives de la societat. O dit en altres paraules, un subjecte no respecta les normes quan no li importen les expectatives que les persones tenen posades en ell o quan no té cap vincle envers elles.

Segons Hirschi l'arrelament o la vinculació de l'individu a la societat depèn de quatre factors:

1) **Attachment:** es tracta d'un vincle de caràcter afectiu, desenvolupat mitjançant la interacció íntima i continuada. Constitueix l'afecció i la consideració cap a les persones, en especial, cap a les que integren els grups primaris: els pares, amics, escola, etc.

2) **Commitment:** fa referència al grau d'identificació i compromís amb els valors convencionals.

3) **Involvement:** té en compte la participació més gran o més petita en activitats socials.

4) **Belief**: representa un vincle de caràcter ideològic que atén a les creences pròpies de l'individu, ja que el desarrelament, la insolidaritat i el buit moral impedeixen el desenvolupament de valors que actuen com a fre de la conducta desviada.

L'aplicació d'aquesta teoria representa que millorant l'arrelament social dels joves (vincle afectiu amb els pares, compromís amb valors prosocials, participació en activitats prosocials i enfortiment de les creences morals) s'aconseguirà una reducció del comportament delictiu dels joves.

En definitiva, doncs, com més elevat sigui el vincle, més importància es donarà a les expectatives i més difícil serà que el jove delinqueixi.

A banda dels postulats de Hirschi també destaquen en aquest context les idees de Reckless enunciades en l'anomenada **teoria de la contenció**. Segons l'autor, l'individu es veu sotmès a una sèrie de mecanismes de pressió que l'impel·leixen cap a la conducta desviada. Tanmateix, l'individu també disposa d'uns mecanismes interns (la solidesa de la personalitat individual, un bon autoconcepte, un alt grau de tolerància a la frustració) i externs (la coacció normativa que exerceix la societat i els diversos grups socials) que equilibren les pressions criminògenes. Segons Reckless el comportament criminal es produeix quan fallen, per debilitat o per inexistència, aquests mecanismes interns o externs de contenció, que aïllen l'individu de les forces criminògenes i permeten que en neutralitzi les pressions, els impulsos o les influències.

5.5. Les teories de la criminalització o del conflicte social

En contrast amb les teories tradicionals de la criminalitat, a mitjan segle XX, va sorgir un nou corrent ideològic parcialment influenciat per les idees del marxisme que va introduir una visió crítica i complexa sobre el fenomen criminal. Les teories del conflicte pressuposen que a la societat hi ha una pluralitat de grups i subgrups que discrepen en les seves pautes valoratives. El conflicte, i no el consens o la integració normativa, és el que garanteix el manteniment del sistema i promou els canvis necessaris per al desenvolupament dinàmic i l'estabilitat. El conflicte és funcional quan contribueix a un canvi social positiu. En aquest sentit el delicte es considera expressió dels conflictes que hi ha a la societat i sorgeix com a reacció contra el repartiment desigual i injust del poder i la riquesa en la societat.

Aquestes teories parteixen de la premissa que les normes i la seva aplicació no constitueixen una realitat objectiva i neutral, sinó que configuren una forma de control culturalment i socialment determinat. En aquest àmbit farem referència a dues teories: les de l'etiquetatge o *labeling* i la criminologia crítica.

Vegeu també

Les teories del control han estat recentment revisades. Gottfredson i el mateix Hirschi formulen una nova versió de les teories del control, que comentarem en el subapartat 5.6, dedicat a les teories integradores.

Tot i la importància d'aquestes investigacions, resulta difícil verificar-ne empíricament els postulats. De fet, les investigacions efectuades no han estat concloents amb relació a les seves proposicions més significatives: el comportament discriminatori de la justícia penal, l'evolució històrica d'aquesta justícia d'acord amb els interessos de les classes dominants i el procés de criminalització de les classes socials explotades.

5.5.1. El *labeling approach*

El principal interès de les teories de l'etiquetatge o *labeling approach*, que sorgeixen en la dècada de 1970 als EUA, consisteix a estudiar el procés d'atribució de definicions negatives, és a dir, l'acció d'etiquetatge, els mecanismes del control social que aconseguen l'etiquetatge, els processos d'estigmatització i d'exclusió dels delinqüents. Aquestes teories se centren a explicar els processos de criminalització, les carreres criminals i la desviació secundària.

Desviacions primària i secundària

La desviació primària correspon a la primera acció delictiva d'un subjecte, que pot tenir com a finalitat resoldre alguna necessitat, per exemple econòmica, o produir-se per a acomodar la seva conducta a les expectatives d'un grup subcultural determinat (com, per exemple, certes formes de violència juvenil).

La desviació secundària es refereix a la repetició dels actes delictius, especialment a partir de l'associació forçada de l'individu amb altres subjectes delinqüents com a resultat de la seva detenció, del seu processament i del seu empresonament. La reacció social enfront de la conducta desviada aconsegueix una transformació de la identitat individual, assignant un nou rol o estatus al subjecte, que produeix un efecte d'estigmatització de la persona.

Malgrat que generalment es parla del *labeling approach* com a única teoria, en realitat presenta diferents matisos segons els autors que han treballat en el seu si. Les teories que recullen l'herència marxista i també teories feministes es poden inscriure en aquest àmbit. Tanmateix, allò que comparteixen les diferents posicions és considerar el crim com a subproducte del control social. La delinqüència, els delinqüents, només existeixen en la mesura que els mecanismes de control establerts els defineixen com a tals. *Delicte i reacció social* són termes interdependents, recíprocs i inseparables. L'individu es converteix en delinqüent no perquè hagi dut a terme una conducta negativa, sinó perquè determinades institucions (policia, judicatura, etc.) l'han etiquetat com a tal, i ha acabat assumint l'estatus criminal que les agències del control distribueixen d'una manera selectiva i discriminatòria.

Per això diem que les teories de l'etiquetatge no són teories de la criminalitat sinó de la criminalització, que s'allunyen del paradigma etiològic convencional. És a dir, a les teories del *labeling* no els interessen les causes de la desviació, sinó els processos de criminalització, i sostenen que és el control social el que crea criminalitat. Per això, l'interès de la investigació es desplaça des del desviat o des del delinqüent cap als que el defineixen com a tal, i s'analitzen fonamentalment els mecanismes i el funcionament del control social, i no els dèficits i les mancances de l'individu. Des d'aquesta perspectiva, la reacció social, la pena, no solament és injusta sinó irracional i criminògena. En lloc de

fer justícia, prevenir la criminalitat i reinserir el desviat, la pena exacerba el conflicte social, potencia i perpetua la desviació, i consolida el desviat en el seu estatus de criminal.

Impacte de les institucions totals

Una de les obres de més influència sobre els teòrics de l'etiquetatge va ser el treball d'Erving Goffman, *Internados* (1961), en la qual examinava l'impacte de les institucions totals sobre la vida dels internats. La institució total és, segons Goffman, un ambient que elimina la distinció entre el treball, el temps lliure i el descans. El ciutadà normal desenvolupa aquestes activitats en diferents àmbits i envoltat de persones diferents. La institució total els substitueix tots, imposa la seva cultura pròpia i canvia el comportament i la personalitat dels seus interns.

Tot i les crítiques a les quals s'ha vist sotmès aquest model, en especial, amb relació al seu intent de substituir les teories de la criminalitat per teories de la criminalització, cal dir que cal reconèixer al *labeling approach* el mèrit d'haver ampliat l'objecte d'investigació criminològica. A resultes de l'èxit d'aquest enfocament interaccionista avui ja no es pot estudiar ni comprendre el problema criminal prescindint de la reacció social, del procés social de definició i de selecció de certes persones i conductes etiquetades com a delictives.

5.5.2. La criminologia crítica

En les dècades de 1960 i 1970 assoleixen un auge notable les aportacions de l'escola de criminologia de Berkley en el marc de l'anomenada *criminologia crítica* o *criminologia radical*. Al Regne Unit els postulats de la criminologia crítica també van rebre una bona acollida i Taylor, Walton i Young, en la seva obra *La nueva criminología*, fan una crítica exhaustiva de les teories existents sobre el crim, la desviació i el control social. Defensen, en aquest sentit, una criminologia compromesa amb la supressió de les desigualtats socials, per a la qual cosa resulta necessari poder qüestionar no sols les causes del delictes, sinó també les de les normes que creen el delictes, és a dir, les normes legals.

5.6. Les teories integradores

Recentment s'han desenvolupat diverses teories que intenten integrar els coneixements acumulats per les diferents teories criminològiques per a aconseguir un coneixement més complet i acurat de la delinqüència. Pretenen, a grans trets, relacionar els factors individuals o personals que poden influir en el delictes amb els factors socials i els factors estructurals.

Siegel (2010; citat per Redondo i Garrido 2013) diferencia tres grans grups de teories integradores:

1) Teories multifactorials. En primer lloc, ens referirem a les teories multifactorials, que estudien la influència sobre la conducta delictiva de diferents factors socials, personals o econòmics, procedents de les teories de la desorganització i la tensió social, del control, de l'aprenentatge, del conflicte, i de l'elecció racional.

Una de les teories que destaca en aquest àmbit és la **teoria del «patró delictiu»** de Brantingham que estudia fonamentalment els aspectes situacionals del delictu. Els teòrics situacionalistes s'han interessat per conèixer de quina manera l'entorn físic, les pautes socials i el comportament de les víctimes augmenten les oportunitats per al delictu. Així, per exemple, el disseny d'una botiga influeix en el nombre de furts que s'hi cometen, l'existència d'armes de foc té a veure amb el nombre d'homicidis que es cometen, etc. En conseqüència, la prevenció més eficaç es pot trobar en la reducció de les oportunitats per a dur a terme aquestes accions.

La teoria situacional coincideix amb la perspectiva neoclàssica en la seva consideració que la major part de delictes són decisions racionals, si bé això no significa que els delictes siguin premeditats. De fet, la major part de delictes es cometen d'una manera ràpida, amb una mínima preparació i amb un resultat poc fructífer per al delinqüent. Tanmateix, aquest actua perquè, en un moment determinat, i segons la seva pròpia percepció, el delictu és la «millor» solució al seu problema.

Una de les aportacions més recents de la criminologia ambiental és la **teoria de l'acció situacional** de Wikström (2006), caracteritzada pel fet de mostrar-se crítica amb les teories tradicionals i, en especial, l'enfocament dels factors de risc (Serrano, 2012). Els individus, segons Wikström, difereixen tant pel que fa a com veuen les alternatives de les quals disposen com pel que fa a les decisions que prenen, depenent de com són ells mateixos, de les oportunitats que afronten i dels contextos socials en què es desenvolupen:

«L'argument central de la teoria de l'acció situacional és que els actes delictius són el resultat d'un procés pel qual un individu percep alternatives per a l'acció i escull (per hàbit o per deliberació) quina alternativa ha de seguir» (Wikström, 2008, pàg. 19).

Per testar empíricament aquesta teoria, s'ha creat el PADS o Estudi (longitudinal) sobre el desenvolupament en adolescents i adults joves a Peterborough, i altres autors, com Serrano Maíllo (2010), la testen amb dades recollides a Cali, Colòmbia, obtenint en ambdós casos resultats prometedors.

Un problema que presenta la teoria del patró delictiu –i que comparteix amb altres treballs sobre l'oportunitat, els factors situacionals, l'estil de vida i les activitats rutinàries– és que no s'enfronta directament al problema del desplaçament del delictu i es limita a explicar per què s'escullen algunes víctimes o

alguns objectes del delictes i no d'altres. Així, no es respon amb claredat a la qüestió de si les mesures de prevenció de cometre delictes dissuadeixen efectivament o bé només desplacen el delictes d'un lloc a un altre.

2) Teories dels «trets latents». Un segon grup el constitueixen les teories dels «trets latents», que parteixen de la hipòtesi que algunes persones tenen unes característiques individuals (com ara una intel·ligència inferior o una personalitat impulsiva) que les situen en una situació de més risc de comportament delictiu.

En la mesura que aquests «trets latents» són estables, la conclusió a la qual arriben aquestes perspectives és que les fluctuacions delictives en els subjectes al llarg del temps es deuen sobretot als canvis que es produeixen en les oportunitats per a delinquir.

En aquest marc s'inscriu l'important treball criminològic de Gottfredson i Hirschi que combina conceptes de les perspectives biosocials, psicològiques, de les activitats rutinàries i de l'elecció racional. El concepte clau d'aquesta perspectiva és l'*autocontrol*. Gottfredson i Hirschi, en la **teoria del *self control* o autocontrol**, relacionen la criminalitat amb el baix autocontrol de certes persones (com a conseqüència d'una educació incorrecta, el fracàs escolar, la falta de disciplina, etc.) afavorit pel factor oportunitat. Aquesta teoria parteix de la idea que el delictes és un comportament que requereix poca elaboració i esforç i sol ser producte de l'aprofitament d'una oportunitat. Si falta l'autocontrol, augmenta la probabilitat del delictes. Els individus amb un autocontrol baix tendeixen a buscar recompenses immediates, de fàcil obtenció, busquen l'aventura, són inestables en les seves relacions humanes, no disposen de les habilitats acadèmiques i cognitives necessàries per a la planificació de la seva conducta, són egocèntriques, insensibles davant el sofriment aliè i propi, i no consideren les conseqüències del seu comportament. Tanmateix, la falta d'autocontrol pot també ser contrarestatada per altres característiques del mateix subjecte o per factors situacionals del seu entorn.

3) Teories de les etapes vitals. Un tercer grup de perspectives integradores el formen les teories de les etapes vitals. Segons aquestes, no hi ha una propensió individual estable per a la conducta delictiva sinó que el comportament evoluciona al llarg del procés de desenvolupament dels subjectes. Per això, alguns subjectes duen a terme activitats delictives de poca entitat, mentre que d'altres incrementen gradualment la violència i la gravetat dels delictes; alguns presenten una gran versatilitat en els seus comportaments delictius, mentre que d'altres s'especialitzen en tipologies delictives concretes.

Les teories de les etapes vitals consideren que sobre la variabilitat observada en la conducta delictiva hi influeixen diversos tipus de factors estructurals com, per exemple, el nivell econòmic o l'estatus social, els processos de socialització, alguns factors biològics i psicològics, les oportunitats per al delictes, i l'evolució constant al llarg del temps dels estils de vida dels individus. En

definitiva, de la mateixa manera que les persones canvien i maduren, també canvien els factors que influeixen sobre el seu comportament: probablement durant la infància tindran un paper important les relacions familiars, mentre que durant l'adolescència destacaran les interaccions amb els amics i l'escola, i posteriorment en l'edat adulta seran les influències laborals i els llaços afectius de parella els que adquiriran més pes.

Una de les teories més comprensives en aquest context és la proposada per Farrington. El punt de partida de la teoria integradora de Farrington és la voluntat de trobar una explicació de la delinqüència que integri els aspectes més rellevants de cinc grans teories: la teoria de les subcultures (Cohen), la teoria de la desigualtat d'oportunitats (de Cloward i Ohlin), la teoria de l'aprenentatge, la teoria del control (Hirschi) i la teoria de l'associació diferencial (Sutherland). En opinió de Farrington la delinqüència es produeix mitjançant un procés d'interacció entre l'individu i l'ambient que ell defineix en cinc etapes:

- En la primera etapa sorgeix la motivació. Segons l'autor els principals desitjos que produeixen actes delictius són desitjos de béns materials, de prestigi social i cerca d'excitació, que poden ser induïts culturalment o poden respondre a situacions específiques.
- En la segona etapa es busca el mètode legal o il·legal de satisfer els desitjos. Si es disposa de menys possibilitats o capacitats per a satisfer els desitjos legalment o amb mètodes socialment aprovats es tendirà a escollir mètodes il·legals o desaprovats socialment.
- En la tercera etapa, la motivació per a cometre actes delictius es magnifica o disminueix per les creences i actituds interioritzades sobre el significat d'infringir la llei, que han estat desenvolupades mitjançant un procés d'aprenentatge resultant d'una història de recompenses i càstigs. La creença que la delinqüència és legítima es tendeix a afavorir si els infants han estat exposats a actituds i comportaments favorables a la delinqüència, especialment per membres de la seva família i amics.
- La quarta etapa comporta un procés de decisió que es veurà afectat pels factors situacionals immediats. Si la motivació per a cometre l'acte delictiu sobreviu la tercera etapa, el fet que es converteixi en realitat dependrà dels costos, beneficis i probabilitats del possible resultat.
- Les conseqüències de delinquir influeixen en la tendència criminal, en els càlculs cost-benefici de futurs delictes i en la persistència d'aquesta conducta.

Aplicant aquesta teoria, Farrington arriba a la conclusió que els joves d'entre catorze i vint anys que pertanyen a famílies de classe baixa seran especialment propensos a cometre delictes perquè no podran assolir legalment les seves metes o els seus objectius i, possiblement, perquè valoren altament algunes me-

tes. Els nens que han estat maltractats pels seus pares tenen més possibilitats de cometre delictes perquè no tenen adquirits controls interns sobre comportaments desaprovats socialment, mentre que els infants que pertanyen a famílies criminals i els que tenen amics delinqüents tendeixen a desenvolupar actituds en contra del sistema i a creure que la delinqüència té justificació.

Per la seva part, Agnew (2005, 2009) proposa el recurs a la integració de teories, és a dir, de variables i mecanismes etiològics observats en la literatura científica procedents de teories criminològiques diverses, com les de l'aprenentatge, el control, la frustració, l'etiquetament i l'oportunitat criminal, per explicar per què els criminals delinqueixen al llarg de diferents etapes evolutives: infància, adolescència i edat adulta. Segons aquesta **teoria general integrada**, el delicte tendirà a aparèixer quan els impediments o les limitacions (*constraints*) per delinquir siguin baixos i les motivacions, altes. Tant els uns com les altres poden tenir un origen intern (moralitat, frustració, desitjos, etcètera) o extern (control social, aprenentatge, etcètera) i les variables que els influeixen, directa o indirectament, s'agrupen en cinc categories o esferes de la vida de les persones interrelacionades entre si (causalitat recíproca o circular), el pes o la importància de les quals dependrà de l'etapa vital en què es trobi el subjecte:

- 1) Baix autocontrol i irritabilitat, també denominats trets personals.
- 2) Variables familiars.
- 3) Variables escolars.
- 4) Variables relatives als parells.
- 5) Variables relatives al treball.

La teoria general integrada afegeix que les esferes de la vida, que, com hem vist, representen un paper en la causació del delicte, es veuen afectades, al seu torn, per factors externs de naturalesa biològica o mediambiental (nivell macro), tot i que els dedica una atenció molt superficial, i defensa que la millor prevenció possible passa per la implementació de programes d'intervenció que introduïxin millores en les diferents esferes de la vida dels individus i els criminals, tals com la família, el treball o les persones amb les quals es relacionen.

Per últim, és necessari destacar el recent **model del triple risc delictiu (TRD)** desenvolupat per Redondo (2008, 2015) com a conseqüència dels avenços de la investigació criminològica a Espanya i amb cabuda en l'enfocament de la criminologia del desenvolupament o del curs vital. Aquest model es configura com una teoria integradora o metateoria de la delinqüència no competitiva amb les teories criminològiques tradicionals que es basa en el coneixement

dels factors de risc i de protecció predominants en les diverses etapes del cicle vital (estàtics i dinàmics), les teories del control i de l'aprenentatge social, i les teories situacionals i de l'oportunitat delictiva.

En aquest sentit, el que suggereix Redondo (2008, 2015) és una forma particular d'ordenar i exposar els factors etiològics proposats per altres teories i recolzats per nombroses investigacions empíriques, en tres dimensions de risc o protecció, que admeten graus diferents pel que fa a la seva influència desfavorable-favorable sobre la motivació antisocial i el risc delictiu:

A. Dimensió relativa a disposicions i capacitats personals: característiques pròpies de l'individu, empíricament relacionades amb la conducta antisocial o delictiva (baixa intel·ligència, elevada impulsivitat, dèficits en habilitats interpersonals, victimització infantil o abús de substàncies tòxiques, etcètera) i amb la conducta prosocial (equilibri psicològic, empatia, autocontrol...).

B. Dimensió derivada del recolzament prosocial rebut: aquelles característiques i situacions ambientals (familiars, educatives i socials) que condicionen l'individu al llarg de la seva vida i es relacionen amb el seu major o menor risc delictiu. Constitueixen factors de risc aquelles variables que dificulten l'ajustament social, com la desvinculació escolar, la criança inconsistent, els parells desviats, el conflicte amb els pares, els baixos ingressos familiars i l'exposició a violència simbòlica i mediàtica.

C. Dimensió derivada de l'oportunitat delictiva: situacions o estímuls físics, socials o virtuals que afavoreixen o dificulten les conductes delictives. Exemple del primer cas serien els entorns deteriorats o que afavoreixen l'anonimat, la presència de víctimes desprotegides o objectius molt exposats, etcètera.

El model TRD es desenvolupa sobre tres propostes fonamentals: fonts de risc per al delictiu i la seva prevenció; principis interriscos i mecanismes etiològics; i efectes criminogènics sobre les conductes delictives. És important assenyalar que tant la motivació antisocial com el risc delictiu són conceptes probabilístics. La motivació antisocial (MA) en un moment determinat es considera una funció dels riscos personals (A) i dels riscos relatius al recolzament prosocial (B), i es plasma en creences i afectes favorables a comportaments antisocials i a conductes d'aproximació a objectius delictius. El risc individual de conducta antisocial (RCAi) es considera una funció de la motivació antisocial (MA) i de la magnitud de les oportunitats delictives (C). En conseqüència, és d'esperar que el major risc de conducta antisocial (RCA) es produeixi en aquells individus que presenten les combinacions més desfavorables o negatives de riscos A, B i C.

El coneixement dels factors de risc lligats a les trajectòries vitals dels subjectes pot ser útil, d'una banda, per tal d'estimar el risc de conducta antisocial individual i, de l'altra, per desenvolupar models preventius que ajudin a reduir la freqüència delictiva individual, si s'atén a la interacció interfonts i a la poten-

ciació recíproca interriscos, també a nivell social (Redondo, 2015). La validesa empírica d'aquest model està sent analitzada en els últims anys per diversos investigadors (p. ex., Pérez Ramírez, 2012; González, 2015).

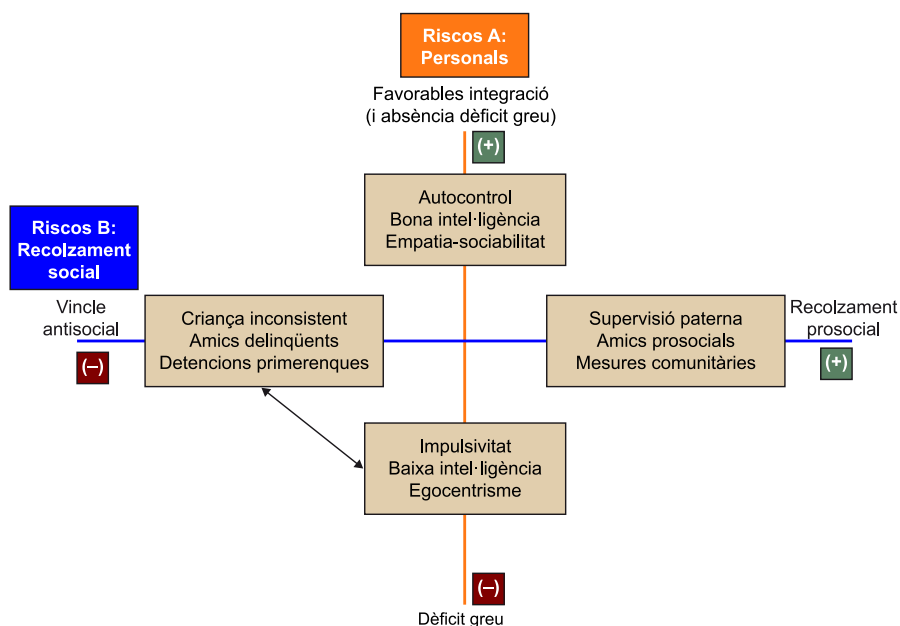

Figura 1.
Representa la manera com l'aparellament de factors homònims de Risc i de Protecció crea dimensions contínues a A i a B, la qual cosa permet explorar les interaccions entre dimensions A (p. ex., $A_1 \times A_2$, $A_1 \times A_3$... $A_1 \times A_1$), entre dimensions B (p. ex., $B_1 \times B_2$, $B_1 \times B_3$... $B_1 \times B_1$) i entre dimensions A i B (p. ex., $A_1 \times B_1$, $A_1 \times B_2$... $A_1 \times B_1$, etc.).

Font: Redondo, 2008.

Les característiques més importants de les carreres delictives són: l'inici, el manteniment i el desistiment. L'objectiu específic d'investigar aquest darrer aspecte ha estat estudiar el final de les carreres delictives (Farrington, 2007), és a dir, el procés que porta a l'abandonament de la carrera delictiva i els factors que hi intervenen (McNeill, Farrall, Lightowler i Maruna, 2012). Segons Maruna (2001), una part important del desistiment és trencar amb els hàbits delictius del passat, tenir consciència dels costos i riscos que suposa delinquir i la creació de noves xarxes de recolzament convencionals (veure Bushway i Paternoster, 2013; Cid i Martí, 2011; King, 2013, i Maruna, 2004, 2007 i 2012).

Cid i Martí (2011) proposen un **model integrat del desistiment**, entès com el cessament definitiu en el delicte, i consideren important conèixer els factors que coexisteixen amb el sorgiment de la narrativa que l'acompanya (factors transicionals). El model planteja abordar aspectes com la trajectòria vital, el cicle de vida de l'individu i els factors fruit de les interaccions socials que apareguin en el moment de la transició de la presó a la vida en llibertat.

Laub i Sampson (2003, 2005) postulen que els adults que van ser adolescents amb vincles dèbils en la societat, necessitaran un punt d'inflexió positiu en les seves vides que els reenganxi a la mateixa, com relacions de parella positives, treballs estables o la transformació de la identitat. Per la seva part, les teories

del desenvolupament/cicle vital suggereixen que el desistiment deu estar influenciat per factors ambientals, com oportunitats i processos cognitius (presa de decisions), per la qual cosa s'haurien d'estudiar més a fons (Farrington, 2007). I Laub i Sampson (2005) troben que la delinqüència disminueix amb l'edat, inclús en els casos de delinqüents més actius, i per això el cicle vital és el vincle més precís amb el desistiment.

En definitiva, la literatura revisada sobre desistiment delictiu ha posat de relleu que per tal que es doni el desistiment és necessari: que s'acompanyi d'una narrativa de canvi, voluntat de canviar, una reestructuració d'identitat, sentiment de capacitat per aconseguir-ho, motivació i implicació amb el tractament (Maruna, 2001).

Resum

En aquest mòdul hem pogut revisar l'evolució de les idees que al llarg de la història han intentat respondre a la pregunta relativa al perquè de la criminalitat i la delinqüència.

Aquest recorregut s'ha iniciat amb les posicions clàssiques resultants del període de la Il·lustració per a endinsar-nos, posteriorment, en les formulacions de la criminologia científica, hereva del canvi de paradigma metodològic de *scuola positiva*. En l'estudi de les aportacions de la criminologia científica hem fet referència tant a les teories que centren el seu interès a determinar els elements de caràcter biològic que intervenen en l'etiologia de la criminalitat, com aquelles altres que n'analitzen les variables psicològiques, per detenir-nos, d'una manera especial, en les teories centrades en elements de caire social. En aquest context hem fet referència a les teories de l'escola de Chicago, les teories de l'aprenentatge social, les subculturals, etc.

D'altra banda, en el mòdul l'estudiant també trobarà una explicació sobre les teories que pretenen explicar el delicte com a producte de les estructures del control social i que centren el seu interès en aspectes relatius a l'organització, o més ben dit, la desorganització de la societat.

Per acabar, es recullen les aportacions de teories integradores, actualment dominants en l'estudi de la criminalitat, que mostren com, efectivament, el coneixement de la criminalitat no pot ser parcel·lat o reduït a una única variable sinó que és necessari tenir en compte una multiplicitat de factors. Això també condicionarà les propostes de prevenció del delicte i de reacció a aquest delicte.

Exercicis d'autoavaluació

1. Des de les teories de l'elecció racional, el delicte s'interpreta com...
 - a) una reacció enfront de la frustració que experimenta el delinqüent.
 - b) un producte de l'aprenentatge.
 - c) un resultat d'una valoració dels costos i beneficis de l'acció.

2. L'estudi de la psicopatia i de la seva relació amb la criminalitat és propi de...
 - a) la psicoanàlisi.
 - b) la psiquiatria.
 - c) les teories de l'aprenentatge.

3. Les teories que propugnen l'arrelament i el vincle de l'individu amb el seu entorn proper i la comunitat com a explicacions per a la no-delinquència són...
 - a) les teories subculturals.
 - b) les teories del control social.
 - c) les teories de l'anomia.

4. La primera teoria que sorgeix en l'àmbit de l'escola de Chicago és...
 - a) la teoria de l'anomia.
 - b) la teoria ecològica.
 - c) la teoria conflictual.

5. La creació de barreres físiques o simbòliques al voltant de les àrees públiques que provoquin en els residents un sentiment de comunitat i territorialitat, que els autoresponsabilitzi en la defensa del seu hàbitat davant del delicte, és un dels postulats de...
 - a) la psicologia comunitària.
 - b) l'escola ecològica de Chicago.
 - c) la teoria de l'espai defensable.

6. D'acord amb les orientacions ecològiques inicials de l'escola de Chicago, els índexs màxims de criminalitat es concentren a...
 - a) la zona de la *city*.
 - b) la zona de transició.
 - c) l'àrea d'habitatges.

7. Els teòrics del *labeling approach*...
 - a) estan més interessats en els processos de criminalització que en les causes de la delinqüència.
 - b) analitzen amb profunditat les frustracions de l'individu.
 - c) estan més interessats en l'etiologia del delicte que en els processos d'estigmatització i exclusió dels delinqüents.

8. L'anomia expressa...
 - a) un estat de profund desànim en el delinqüent.
 - b) un canvi en les condicions considerades idònies per a delinquir.
 - c) una crisi i pèrdua dels valors vigents en una societat.

9. El caràcter constitutiu del control social i la incidència selectiva (discriminatòria) són dos postulats de...
 - a) les teories subculturals.

- b) les interaccionistes del *labeling approach*.
- c) les ecològiques.

10. Les teories integradores pretenen...

- a) relacionar els factors individuals que influeixen en el delictes amb factors socials i estructurals.
- b) relacionar els factors socials que intervenen en el delictes amb factors psicoanalítics.
- c) combatre les posicions eminentment estructurals.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. c

2. b

3. b

4. b

5. c

6. b

7. a

8. c

9. b

10. a

Glossari

anomia *f* Terme forjat per Durkheim i que expressa la crisi, la pèrdua d'efectivitat i l'ensorrament de les normes i els valors vigents en una societat, precisament com a conseqüència del desenvolupament econòmic ràpid i accelerat i dels canvis socials profunds que debiliten la consciència col·lectiva.

aprenentatge social *m* Teoria que busca les raons de la criminalitat en una interacció complexa i contínua de determinants personals i ambientals, en què certs processos simbòlics tenen un paper predominant.

conductisme *m* Teoria que busca les claus del comportament delictiu tenint en compte les influències externes, les forces del medi, i desproveeix els trets de la personalitat de la seva sobirania tradicional.

delinquency area *f* Àrea concreta de la ciutat en què, segons la teoria ecològica, es concentra la criminalitat per diferents raons.

EEG *m* Electroencefalògraf.

enfocament ecològic *m* La imatge de la ciutat com un macroorganisme semblant a qualsevol ésser viu; la referència contínua a conceptes biològics i processos orgànics (àrees naturals, equilibri biòtic, etc.); l'acceptació d'un model de creixement radial de les grans ciutats, dividides en zones concèntriques que irradien la seva activitat des d'un centre neuràlgic cap a la perifèria.

etiquetatge *m* Terme forjat per la teoria del *labelling approach* per a assenyalar l'activitat selectiva i discriminatòria que, segons aquesta teoria, desenvolupen determinades institucions socials pel que fa a la qualificació de l'individu com a delinqüent.

inconscient *m* En paraules de Freud, «la part submergida, invisible de l'iceberg que configura el sector més vast i, en molts sentits, més poderós de la nostra ment».

inconscient col·lectiu *m* Conjunt de vivències de la humanitat, acumulades al llarg de la història com a llegat cultural, que cada home reviu i que es transmet per herència.

normalitat (del crim) *f* El crim no té l'origen, segons les teories estructural-funcionalistes, en cap patologia individual ni social, sinó en el funcionament normal i regular de qualsevol ordre social.

orientació biologicista *f* Orientació que tracta de localitzar i identificar en algun lloc del cos, en el seu funcionament, el factor diferencial que expliqui la conducta delictiva.

orientació psicologicista *f* Orientació que busca l'explicació del comportament delictiu en el món anímic de la persona, en els processos psíquics anormals (psicopatologia) o en les vivències subconscients que tenen el seu origen en el passat remot de l'individu i que només poden ser captades per la introspecció (psicoanàlisi).

orientació sociològica *f* Orientació que considera el fet delictiu com a fenomen social, i en la seva anàlisi aplica diversos marcs teòrics concrets (ecològic, estructural-funcionalista, subcultural, conflictual, interaccionista, etc.).

personalitat criminal *f* Teoria forjada pel positivisme criminològic i que suposava l'existència d'un conjunt de trets, un entramat o una estructura psicològica delictiva *in se*.

subcultura *f* Terme que se sol utilitzar com a sinònim de subsocietat o de contracultura, dependent de l'autor o corrent teòric que l'utilitzi.

Bibliografia

Bibliografia bàsica

- Cid, J.; Larrauri, E.** (2001). *Teorías criminológicas*. Barcelona: Bosch.
- García-Pablos, A.** (2007). *Criminología. Una introducción a sus fundamentos teóricos* (6a. ed.). València: Tirant lo Blanch.
- Maguire, M.; Morgan, R.; Reiner, R.** (2007). *The Oxford Handbook of Criminology*. Nova York: Oxford University Press.
- Redondo, S.; Garrido, V.** (2013). *Principios de Criminología* (4a. ed.). València: Tirant lo Blanch.
- Redondo, S.** (2015). *El origen de los delitos. Introducción al estudio y explicación de la criminalidad*. València: Tirant lo Blanch.
- Serrano Maíllo, A.** (2009). *Introducción a la criminología* (6a. ed.). Madrid: Dykinson.
- Vázquez González, C.** (2003). *Delincuencia juvenil. Consideraciones penales y criminológicas*. Madrid: Colex.

Bibliografía complementària

- Akers, R. L.** (1985). *Deviant Behaviour, a social learning approach* (3a. ed.). Belmont, Califòrnia: Wadsworth.
- Bandura, A.** (1984). *Teoría del aprendizaje social*. Madrid: Alianza.
- Bushway, S.; Paternoster, R.** (2013). «Desistance from Crime: A review and ideas for moving forward». A: C.L. Gibson i M. D. Krohn (comp.) *Handbook of Life Course Criminology: Emerging Trends and Directions for Future Research* (pàgs. 213-231). Nova York: Springer.
- Cid, J.; Martí, J.** (2011). «El proceso de desistimiento de las personas encarceladas. Obstáculos y apoyos» (Documentos de trabajo de ayuda a la investigación). Barcelona: Àmbito Social y Criminològic. Centro de Estudios Jurídicos y Formación Especializada. Departamento de Justicia de la Generalitat de Catalunya.
- Cloward, R. A.; Ohlin, L. E.** (1960). *Delinquency and opportunity. A theory of delinquent gangs*. Nova York: The Free Press.
- Cohen, A. K.** (1955). *Delinquent boys. The culture of the gang*. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Durkheim, E.** (1978). *Las reglas del método sociológico*. Madrid: Morata.
- Elliot, A.; Merrill, F. E.** (1941). *Social Disorganization*. Nova York: Harper.
- Eysenck, H. K.** (1970). *Fundamentos biológicos de la personalidad*. Barcelona: Fontanella.
- Eysenck, H. K.** (1976). *Delincuencia y personalidad*. Madrid: Marova.
- Farrington, D. P.** (2000). «Explaining and preventing crime: the globalization of knowledge». *Criminology*, 38.
- Felson, M.; Clarke, R. V.** (1995). «Routine precautions, Criminology, and crime prevention». A: H. G. Barlow (ed.), *Crime and public policy. Putting theory to work*. Boulder: Westview Press.
- Felson, M.** (2015). *Crimen, Oportunidad y Vida Diaria. Libro homenaje al Profesor Dr. Marcus Felson*. (Eds.: Llinares, F.; Sanllehí, J. R.; Sarmiento, J.; Summers, L. Madrid: Dykinson.
- Freud, S.** (1948). *Obras completas*. Madrid: Biblioteca Nueva.
- Glaser, D.** (1978). *Crime in our changing society*. Nova York: Holt, Rinehart and Winston.
- Glueck, S.; Glueck, E. T.** (1956). *Physique and Delinquency*. Nova York: Holt, Rinehart and Winston.
- Hare, R. D.** (1993). *Without conscience. The disturbing world of the psychopaths among us*. Nova York: Pocket Books.

- Hirschi, T.** (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley i Los Angeles: University of California Press.
- Hoeben, E.; Weerman, F.** (2014). «Situational conditions and adolescent offending: Does the impact of unstructured socializing depend on its location?». *European Journal of Criminology* (núm.11, pàgs. 481-499).
- King, S.** (2013). «Early desistance narratives: A qualitative analysis of probationers' transitions towards desistance». *Punishment y Society* (núm. 15, pàgs.147-165).
- Kleemans, E. R.; Melvin, R. J.; Weenink, A. W.** (2012). «Organized crime, situational crime prevention and routine activity theory». *Trends in Organized Crime* (núm. 15, pàgs. 87-92).
- Kretschmers, E.** (1921). *Körperbau und Charakter*. Berlín: J. Springer.
- Laub, J.; Sampson, R.** (2003). «Life-course desisters? Trajectories of crime among delinquent boys followed to age 70». *Criminology* (núm. 41, pàgs. 301-340).
- Laub, J.; Sampson, R.** (2005). «A Life-Course View of the Development of Crime». *Annals of the American Academy of Political and Social Science* (núm. 602, pàgs. 12-45).
- Merton, R.** (1972). «Estructura social y anomia». *Teoría y estructura sociales*. Mèxic, DF: Fondo de Cultura Económica.
- Miró, F.** (2011). «La oportunitat criminal en el ciberespacio. Aplicación y desarrollo de la teoría de las actividades cotidianas para la prevención del cibercrimen». *Revista electrónica de Ciencia Penal y Criminología* (núm. 13-07).
- Newman, O.** (1973). *Defensible space*. Nova York: McMillan.
- Redondo, S.** (2008). «Individuos, sociedades y oportunidades en la explicación y prevención del delito: Modelo del Triple Riesgo Delictivo (TRD)». *Revista Española de Investigación Criminológica* (núm. 6, article 7, pàgs. 1-53).
- Reiss, A.** (1951). «Delinquency as the failure of personal and social controls». *American Sociological Review* (16, pàg. 196-207).
- Siegel, L. J.** (2010). *Criminology: theories, patterns and typologies*. Califòrnia: Wadsworth, Cengage Learning.
- Sutherland, E. H.; Cressey, D. R.** (1939). *Principles of Criminology*. Filadèlfia: J. B. Lippincott.
- Sykes, G.; Matza, D.** (1957). «Techniques of neutralisation: a theory of delinquency». *American Sociological Review* (6, 22, pàg. 664-670).